

मूल्य : ₹३०.

कृष्ण सूर्यासमान, माया आहे अंथःकार. जेथे कृष्ण तेथे नाही मायेचा अधिकार.

हे कृष्ण आंदोलनाची पत्रिका

पान: ३६

एप्रिल २०२२

www.btgindia.com

हृदयात रामराज्याची
स्थापना करा

आदर्श राजाची
आवश्यकता

विभीषणाची
शरणागती

आदर्श दांपत्य

श्री रामनवमी

श्री रामचंद्रांचा संग करण्याची सुवर्णसंधी

श्रीमती स्त्रीतादेवी आविस्मय

मंगलवार १०, मे २०२२

जाऊ देवाचिया गावा

हे कृष्ण संस्थेची मराठी पत्रिका

वर्ष २०, अंक ३ - एप्रिल २०२२

विषय-सूची

शांती सूत्र	४
श्री रामनवमी	८
हृदयात रामराज्याची स्थापना करा	१०
आदर्श ढांपत्य	१५
आदर्श राजाची आवश्यकता	१६
विभीषणाची शरणागती	२०
आकर्षक व्यक्तिमत्व निर्माण करा	२९
निर्मल सुख	२४

प्रार्थना	१४
श्रील प्रभुपाद उवाच	३३
दिनदर्शिका	३९
तुका म्हणे...	३२
संपादकीय	३४

जाऊ देवाचिया गावा ही पत्रिका वर्षातून बारा वेळा प्रकाशित केली जाते. मनीऑर्डर Jau Devachiya Gava या नावाने करावी. ती पाठविताना किंवा संपादकाबरोबर पत्रव्यवहार करताना आपले संपूर्ण नाव आणि पत्ता पिनकोडसहित सुवाच्च अक्षरात लिहावा. पत्ता बदलला असल्यास त्वरित संपर्क साधावा. चेकने रक्खम पाठविणे असल्यास मुंबई बाहेरच्या चेकचे रु १०.०० अधिक घावे लागतील. चेक जाऊ देवाचिया गावा या नावाने लिहावा. वरील सर्व कारणांकरिता आमचा पत्ता पुढीलप्रमाणे आहे: 'जाऊ देवाचिया गावा' ३०२, अमृत इंडस्ट्रीयल एस्टेट, झार मजला, परिंगम एक्सप्रेस हाइवे, मीरा रोड (पूर्व), ४०११०४, दूरध्वनी:-८२९११५२४२७/२८, ७२०८१७९५७४. संपर्कसाठी पत्ता : जाऊ देवाचिया गावा, श्री श्री राधा गोपीनाथ मंदिर, ७, के.एम.मुन्शी मार्ग, गिरणाव चौपाटी, मुंबई -७. e-mail : btg@indiabtg.com

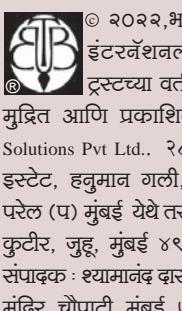
कृष्णकृपाश्रीमूर्ती भक्तिसिद्धांत सरस्वती प्रभुपाद यांच्या मार्गदर्शनाखाली हरे कृष्ण संस्थेचे संस्थापकाचार्य कृष्णकृपाश्रीमूर्ती ए.सी. भक्तिवेदांत स्वामी प्रभुपाद यांती ही पत्रिका BACK TO GODHEAD या नावाने १९४४ साली स्थापन केली. 'जाऊ देवाचिया गावा' हे अखिल मानवतेचे आध्यात्मिकीकरण करण्याचे सांस्कृतिक साधन आहे. आमचे उद्देश :

१. सर्वांना श्रमापासून सत्य अर्थात् जडापासून घेतन, क्षणभंगुरतेपासून नित्य ता वेगळे पाहण्यास मदत करणे.
२. भौतिकवादाचे दोष उघडे करणे.
३. वैदिक संस्कृतीनुसार आध्यात्मिक जीवनाकरिता प्रशिक्षण देणे.
४. वैदिक संस्कृतीचे जतन आणि प्रचार करणे.
५. भगवान श्रीचैतन्य महाप्रभूच्या शिकवणीनुसार भगवंतांच्या दिव्य नामाचे संकीर्तन करणे.
६. पूर्ण पुरुषोत्तम भगवान श्रीकृष्णांचे स म र ण करण्यात आणि त्यांची सेवा करण्यात अखिल जीवमात्रांना मदत करणे.

बी.बी.टी. विश्वस्त प.पू. गोपालकृष्ण गोस्वामी महाराज, प.पू. जयाद्वैत स्वामी महाराज • संपादकीय मंडळ प्रमुख प.पू. लोकनाथ स्वामी महाराज • संपादक श्यामानंद दास • उप संपादक वृद्धावन किंशोर दास • व्याकृत्यापन सनात्नुमार दास, गोविंद दास • प्रकाशक युथिंगर दास • उत्पादन नव्यादानंद दास, सुदर्शन दास • कोषाध्यक्ष सहवेद दास • वितरण व्याकृत्यापन पांडुरंग दास • वितरण कार्यालय मंजरी डेवी दासी • सल्लगार मंडळ प.पू. भूतिस्सामृत स्वामी, वृद्धावन दास

'जाऊ देवाचिया गावा' मासिक वर्षातून १२ वेळा प्रकाशित होते. सभासद वर्गांनी (कुरीअरबे) : वार्षिक - ६०० रुपये; द्वेषिक - १२०० रुपये; पंचवार्षिक - २८०० रुपये.

आपण कोणत्याही महिन्यापासून मासिकाचे सभासद होऊ शकता. कृपया मासिकाची वर्गांनी खालील पत्त्यावर पाठवा -बॅक टू गॉड्हेंड, ३०२, अमृत इंडस्ट्रियल इस्टेट; ३रा मजला, वेस्टर्न एक्स्प्रेस हायवे, मीरा रोड (पूर्व) ठाणे-४०११०४. दूरध्वंगी क्र. - ९३७२२३१२९४, ९३७२२३५६६९ (whatsapp) ई-मेल btg@indiabtg.com

शांती सूत्र

आंतरराष्ट्रीय कृष्णभावनामृत संघाचे संस्थापकाचार्य
कृष्णकृपाश्रीमूर्ती ए.सी.भक्तिवेदांत स्वामी श्रील प्रभुपादांनी

मायापूर येथे श्रीमद्भगवतावर दिलेले प्रवचन.

यस्मात् प्रियाप्रियवियोग संयोगजन्म-
शोकाग्निना

सकलयोनिषु दह्यमानः।
दुःखौषधं तद्विपि दुःखमतद्वियाहं
भूमन्भ्रमामि
वद मे तव दास्ययोगम्॥

"हे भगवन्! स्वर्ग वा नरक-लोकांतील प्रत्येक योनीत संयोग-वियोगामुळे अनेक प्रिय-

अप्रिय परिस्थिरांचा अनुभव करावा लागतो. त्यामुळे या दोन्ही लोकांतील जीवन हे आगीत होरपळून निघाल्याप्रमाणे वेदनामय आहे. या दुःखमय अवस्थेतून बाहेर पडण्यासाठी अनेक उपाय योजना असल्या, तरी या भौतिक जगात असणाऱ्या दुःखमय अवस्थेवरील उपाययोजना या त्या दुःखांपेक्षा अधिक वेदनामय असतात. त्यामुळे मला वाटते की, आपल्या भक्तिमय सेवेत निरंतर रत राहणे हीच या भवरोगावरील

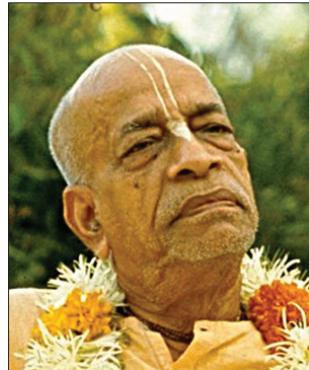
Photo by Stijn Swinnen on Unsplash

सर्वश्रेष्ठ उपाययोजना आहे. कृपया याविषयी मला अपदेश करा.”

(श्रीमद्भागवत ७.१.१७)

अशाश्वत नाती

प्रग्नाद महाराज याठिकाणी भौतिक अस्तित्वामुळे निर्माण होणाऱ्या विविध दुःखमय परिस्थितींचे वर्णन करीत आहेत. जीव भौतिक जगात येताच त्याचे अनेक व्यक्तींशी नाते जोडले जाते, भूतास पितृनाम् नृणाम्. मातेच्या गर्भातून बाहेर पडताच त्याच्याभोवती अनेक नातेवाईक-मित्रमंडळी घेराव घालतात. अशा लोकांशी संबंध प्रस्थापित झाल्यानंतर यातील काहीजण

आपल्याला प्रिय वाटतात तर काही अप्रिय. ही भौतिक जगाची अवस्था आहे. कोणीही असे म्हणू शकत नाही, “मी एकदम सुखी आहे, कारण सर्वजण माझे मित्र आहेत. मला कोणीच शत्रू नाही.” हे कदापि शक्य होणार नाही. भौतिक जगाचा स्वभावच आहे की येथे अनेक लोकांच्या, प्राण्यांच्या संबंधात येऊनही सगळेच काही आपले मित्र बनत नाहीत.

येथे म्हटले आहे की - यस्मात् प्रियाप्रियवियोगसंयोगजन्म. मुलाचा जन्म होताच ते त्याच्या पूर्व जीवनापासून विलग होते आणि त्याचा नवीन जीवनाशी संबंध जोडला जातो. कदाचित् आपले पूर्व शरीर चांगले असू शकते आणि सद्य शरीर तितकेसे चांगले असण्याची खात्री नाही. असे नाही की, दरवेळी आपल्याला चांगले शरीरच प्राप्त होईल; पण भगवंतांची मायाशक्ती इतकी प्रबल आहे की, एखाद्यास डुकराचे शरीर मिळून देखील त्याला वाटते, “वा! माझे शरीर किती छान आहे.” यालाच प्रक्षेपात्मिका शक्ती म्हणतात. मायेच्या दोन प्रमुख शक्ती आहेत – आवरणात्मिका आणि प्रक्षेपात्मिका शक्ती. सामान्यतः माया आपल्या आवरणात्मिका शक्तीद्वारे जीवात्म्यास अज्ञानाने आवृत करून ठेवते. आध्यात्मिक ज्ञानात प्रगत होऊन मायेच्या

पाशातून मुक्त होण्याचा मनुष्याने प्रयत्न करताच माया त्याच्यावर प्रेक्षेपात्मिका शक्तीचा वापर करते. समजा, एखाद्यास वाटते की, “मी आता कृष्णभावनाभावित होईल. हे भौतिक जीवन अतिशय कष्टदायक आहे.” अशा वेळी माया त्यास म्हणते, “असे करून तुला काय लाभ होणार आहे? यापेक्षा भौतिक जगात राहून भरपूर इंद्रियतृप्ती कर.” हीच ती मायेची प्रक्षेपात्मिका शक्ती. यामुळेच अनेकदा लोक आमच्या संस्थेत येतात आणि थोडे दिवस राहून पुन्हा निघून जातात. यालाच प्रक्षेपात म्हणजे ‘फेकले जाणे’ म्हणतात. व्यक्ती खरोखरीच प्रामाणिक असल्याविना आमच्याबरोबर राहू शकत नाही, ती भक्तीतून बाहेर फेकली जाते. यामुळे प्रग्नाद महाराज म्हणतात, “आपल्याला नेहमी कोणीतरी प्रिय किंवा अप्रिय वाटत राहील. असे नाही की, मी सद्य शरीर बदलल्यास ही प्रक्रिया थांबेल.” नाही. जोपर्यंत आपण भौतिक जगात बद्ध आहोत, तोपर्यंत ही प्रक्रिया चालू राहणारच. येथे कोणी आपला शत्रू असेल तर कोणी आपला मित्र.

कलहयुक्त विश्व

आपल्याला शत्रू निर्माण होताच आपण शोक करू लागतो. असा शोक आपल्या हृदयात अशीप्रमाणे धगधगत असल्याने यास शोकाग्नि म्हटले आहे – शोकाग्नि सकलयोनिषु. आपण विचार कराल की, केवळ मनुष्यालाच मित्र-शत्रू असतात. तर नाही, सर्व प्रकारच्या योनीत आपल्याला अशी परिस्थिती आढळेल. प्राणीही आपापसात भांडतात. पक्ष्यांनाही आपापसात भांडताना आपण पाहिले असेल. कुत्र्यांचे उदाहरण घ्या, ते नेहमी आपापसात भांडत असतात. तर सर्व योनीत आपल्याला मित्रव किंवा शत्रुत्व पाहावयास मिळते, सकलयोनिषु – केवळ दुसरे शरीर प्राप्त करून आपली यातून सुटका होणार नाही.

हे कदापि शक्य होणार नाही. त्यामुळे मतभेद, शत्रुत्व, मित्रत्व यासारख्या गोष्टी आपल्याला सर्व योनीत पाहावयास मिळतील. केवळ पृथ्वीवरच नाही तर स्वर्गलोकातही देवतागण आणि असूर यांच्यात नेहमी युद्ध चाललेले असते. असुरगण देवतांचा द्वेष करतात तर देवतागण असुरांचा. स्वर्गाचा राजा, इंद्र अत्यंत वैभवशाली असून देखील त्याला शत्रू आहेत. आपण स्वर्गात जाऊन तेथे भोगविलास करण्याचे स्वप्न पाहतो; पण त्याठिकाणी देखील इथल्याप्रमाणे च परिस्थिती आहे. म्हणूनच प्रह्लाद महाराज सांगतात की, आपण ही परिस्थिती टाळू शकत नाही.

उपाययोजनाच मूळ समस्येपेक्षा अधिक क्लेशदायक ठरते. आपल्याला याचा अनुभव असेलच. आपण दुसऱ्या गटाशी जेव्हा तडजोड करण्याचा प्रयत्न करतो, तेव्हा तो काही अटी घालतो आणि आपणही त्यावर काही अटी घालतो. आपापसातील मतभेद मिटविण्यासाठी तडजोड ही त्या मूळ समस्येपेक्षा अधिक क्लेशदायक ठरते.

समजा, शरीरावर फोड उठल्यास तो आपल्याला अतिशय वेदना देतो. यावर उपाय म्हणून जेव्हा आपण शस्त्रक्रिया करण्याचे ठरवितो, तेव्हा हा उपायच अधिक वेदनादायक ठरतो. म्हणून अशा शस्त्रक्रियेवेळी वैद्य वेदनाशामक असणाऱ्या क्लोरोफॉर्मचा उपयोग

स्तरावर कार्य केल्यास आपण अज्ञानाच्या जंजाळात फसू. म्हणून प्रह्लाद महाराज म्हणतात, भूमन्त्रमामि वद मे तव दास्ययोगम् - “हे भगवंता! अशा प्रकारे जन्मजन्मांतर विविध योनींतून भ्रमण करून, शरीरे अन् सभोवतालची परिस्थिती बदलून तसेच निरनिराळी मनोवस्था स्वीकारून देखील या जगात शांती प्राप्त होत नाही. येथे काहीच सूख नाही, येथे देहांतराची प्रक्रिया चाललेली आहे. तेव्हा कृपया आता मला आपल्या सेवेत नियुक्त करा.” ही योग प्रार्थना आहे.

भगवंतांच्या सेवेत रत झाल्याविना आपणास शांती मिळणे केवळ अशक्यच आहे. ही वस्तुस्थिती आहे. आपण अनेक उपाययोजना आखू, पण त्या आपल्याला खरी मदत करू शकत नाहीत. श्रीकृष्णांनी पूर्णपणे शरणागत जाणे, हाच एकमेव तरणोपाय आहे. श्रीकृष्ण गीतेत (१८.६६) सांगतात, सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं ब्रज - “सर्व प्रकारच्या धर्मांचा त्याग करून केवळ मला शरण ये.” असे केल्यानेच आपण भवरोगातून मुक्त होऊ शकू. अनेकानेक जन्मांनंतर आपल्याला हे ज्ञान मिळते - बहुनाम् जन्मनामन्ते ज्ञानवान्मां प्रपद्यते (गीता ७.१९). अनेक जन्मांनंतर एखाद्यास समजते की, कृष्णभावनाभावित होऊन श्रीकृष्णांचे सेवक झाल्याविना आपण खन्या सुख-शांतीचा अनुभव करूच शकणार नाही.

भोक्तारं यज्ञतपसां सर्वलोकमहेश्वरम्।
सुहृदं सर्वभूतानां ज्ञात्वा मां शान्तिमृच्छति॥
येथे भगवंत स्पष्टपणे सांगत आहेत, भोक्तारं - “मीच सर्व गोष्टींचा भोक्ता आहे.” मग आपण एकमेकांशी का भांडत आहोत? मी विचार करतो, “मी या गोष्टींचा भोग घेईन. मी सर्वांचा पुढारी बनेन.” आणि दुसरा गट विचार करतो, “नाही, नाही. मी पुढारी बनेन आणि या गोष्टींचा भोग घेईन.” अशा प्रकारे दोघे एकमेकांशी भांडू लागतात; परंतु आपण जर जाणले की, “तू किंवा मी दोघेही

आध्यात्मिक स्तरावर स्थित झाल्यास आपणासमोर कोणतीच समस्या उद्भवणार नाही.

शांती प्रस्थापित करण्याचे अयशस्वी प्रयत्न

आपण या परिस्थितीचा विरोध करण्याचा प्रयत्न करू शकतो. भौतिक जगात असे प्रयत्न केले जात असल्याचे आपण पाहतो. अमेरिकेचे उदाहरण घ्या. त्याने जगात शांतता निर्माण करण्यासाठी संयुक्त राष्ट्रसंघाची स्थापना केलेली आहे, जेणेकरून राष्ट्रराष्ट्रांतील शत्रुत्व समाप्त होऊन राष्ट्रे आपापसात गुण्यागोविंदाने राहतील. आपापसात शांती प्रस्थापित करण्याचा हा एक प्रयत्न आहे. आपापसात शत्रुत्व आहे, नाहीतर संयुक्त राष्ट्रसंघाची ही योजना कशासाठी? सर्वजण एकमेकांपासून विभक्त झालेले आहेत. ही परिस्थिती बदलण्यासाठी त्यांनी एकत्र येऊन एकोप्याने राहण्याचे ठरविले आहे. त्यामुळे प्रह्लाद महाराज येथे म्हणतात, “या जगातील परिस्थिती सुधारण्यासाठी एखादी उपाययोजना राबविणे हे अत्यंत कठीण तसेच क्लेशदायक असते.” आपापसातील तंटे मिटविण्यासाठी केलेली

करतात. तर सर्वत्र भांडण-तंटे, शत्रुत्व पहावयास मिळते आणि हे तंटे मिटवायचे झाल्यास, ती प्रक्रिया आणखीच कठीण असते, दुःखौषधं तदपि दुःखम् - समस्येवरील उपाय त्या समस्येपेक्षाच अधिक क्लेशदायक असतो.

खरे शांती-सूत्र

दुःखौषधं तदपि दुःखमतद्वियाहं - अतत् म्हणजे असत्य. आपली खरी ओळख आपल्याला माहीत नाही. आपण स्वतःच्या अस्तित्वाविषयी गैरसमज करून घेतलेला आहे. आपण या शरीराशी तादात्म्य केलेले आहे. यालाच देहात्मबुद्धी म्हणतात. आध्यात्मिक स्तरावर स्थित झाल्यास आपणासमोर कोणतीच समस्या उद्भवणार नाही. “मी श्रीकृष्णांचा नित्य दास असून त्यांची नित्य सेवा करणे, हेच माझे खरे कर्तव्य आहे,” हे जाणल्यास आपण सर्व अज्ञानातून मुक्त होऊ. अन्यथा, या देहात्मबुद्धीच्या

भोक्ता नसून आपण केवळ भगवंतांचे सेवक आहोत आणि भगवंत सर्व वस्तूंचे भोक्ता आहेत,” तर त्वरित आपापसातील सर्व भांडणतंटे समाप्त होतील.

आपण दुसऱ्यांशी मैत्री करण्याचा प्रयत्न करतो, “मित्र! तू अडचणीत आहेस, मी या प्रकारे तुला मदत करू इच्छितो.” पण, यातही काही गैरसमज निर्माण होऊन तो पुन्हा आपला शत्रू बनेल. तर तेथे शांती नांदणारच नाही. याउलट, जेव्हा आपण सर्वजण जाणू की, भगवान श्रीकृष्णच आपले सुहृद, परम मित्र आहेत तेव्हा आपोआपच सर्वत्र शांती प्रस्थापित होईल, सुहृदं सर्वभूतानां ज्ञात्वा मां शशन्तिमृच्छति। श्रीकृष्ण जर आपले परममित्र नसतील तर ते आपण रहात असलेल्या या नश्वर भौतिक जगात पुन्हा पुन्हा का येतात? श्रीकृष्णच आपले खरे मित्र आहेत. श्रीकृष्णांचे एक नाव आहे, दीनबंधू. जो कोणी अंतःकरणपूर्वक स्वतःस अत्यंत दीन-दुबळा मानतो, श्रीकृष्ण मित्र बनून त्यास उपदेश करतात - बुद्धियोगं ददामि तं. ते नेहमीच सर्वांचे मित्र आहेत. श्रीकृष्ण कोणाशीच वैर करीत नाही; पण तरीही आपण मात्र त्यांच्याशी वैर करतो. यामुळे आपण भौतिक जगात पतित होऊन अनेक अडचणीत सापडतो. तर आपण भाग्यवान बनले पाहिजे. श्री चैतन्य महाप्रभू सांगतात, येर्ड रूपे ब्रह्मांड भ्रमिते कोन भाग्यवान जीव।

गुरु-कृष्ण प्रसादे पाय भक्तिलता बीज॥

(चैतन्यचरितामृत, मध्य

१९.१५१)

आपण अनेक जन्मांपासून या विश्वात विविध योर्नीतून भ्रमण करीत आहोत. जोपर्यंत आपण कृष्णभावनाभावित होऊन श्रीकृष्णांच्या चरणी संपूर्ण शरणागती पत्करणार नाही,

तोपर्यंत आपल्या मागे लागलेले जन्म-मृत्यूचे दुष्ट चक्र कधीच थांबणार नाही. त्यामुळे आपणास कधीच सुख-शांती लाभणार नाही. आपण ही गोष्ट सर्व दृष्टिकोणांतून समजून घेतली पाहिजे आणि कृष्णभावनेचा अत्यंत दृढपणे अवलंब केला पाहिजे. मगच आपण सुखी बनू. म्हणूनच प्रह्लाद महाराज भगवान नृसिंहदेवांना विनंती करतात, “मी जन्म

जन्मांतर सुख-शांती प्राप्त करण्याचा आणि सर्वांशी मैत्री करण्याचा प्रयत्न केला; पण, ते सर्व निष्फल ठरले. आता मला पूर्ण खात्री पटली आहे की, आपल्या चरणांची अनन्य भक्ती केल्याविना या दुःखमय भौतिक जगात सुख-समृद्धी प्राप्त करण्यासाठी इतर कोणताही मार्ग नाही.”

धन्यवाद, हरे कृष्ण! ☺

Sky Seekers
Uplifting your Consciousness

Nepal Yatra

20th-30th June 2022

Place to Visit:

- Patna
- Janakpur
- Sita Marhi
- Kathmandu
- Pashupatinath Temple
- Syambhunath Temple
- Budhanikanth Temple
- Darbar Chowk
- Pokhara
- Muktinath Temple
- Lumbini
- Goraknath Temple, Gorakhpur

Lecture will be given by
H G Shyamanand Prabhu

INR 36000/-
Food, Accommodation, Internal bus travel

Yatra will start from Patna and end at Gorakhpur

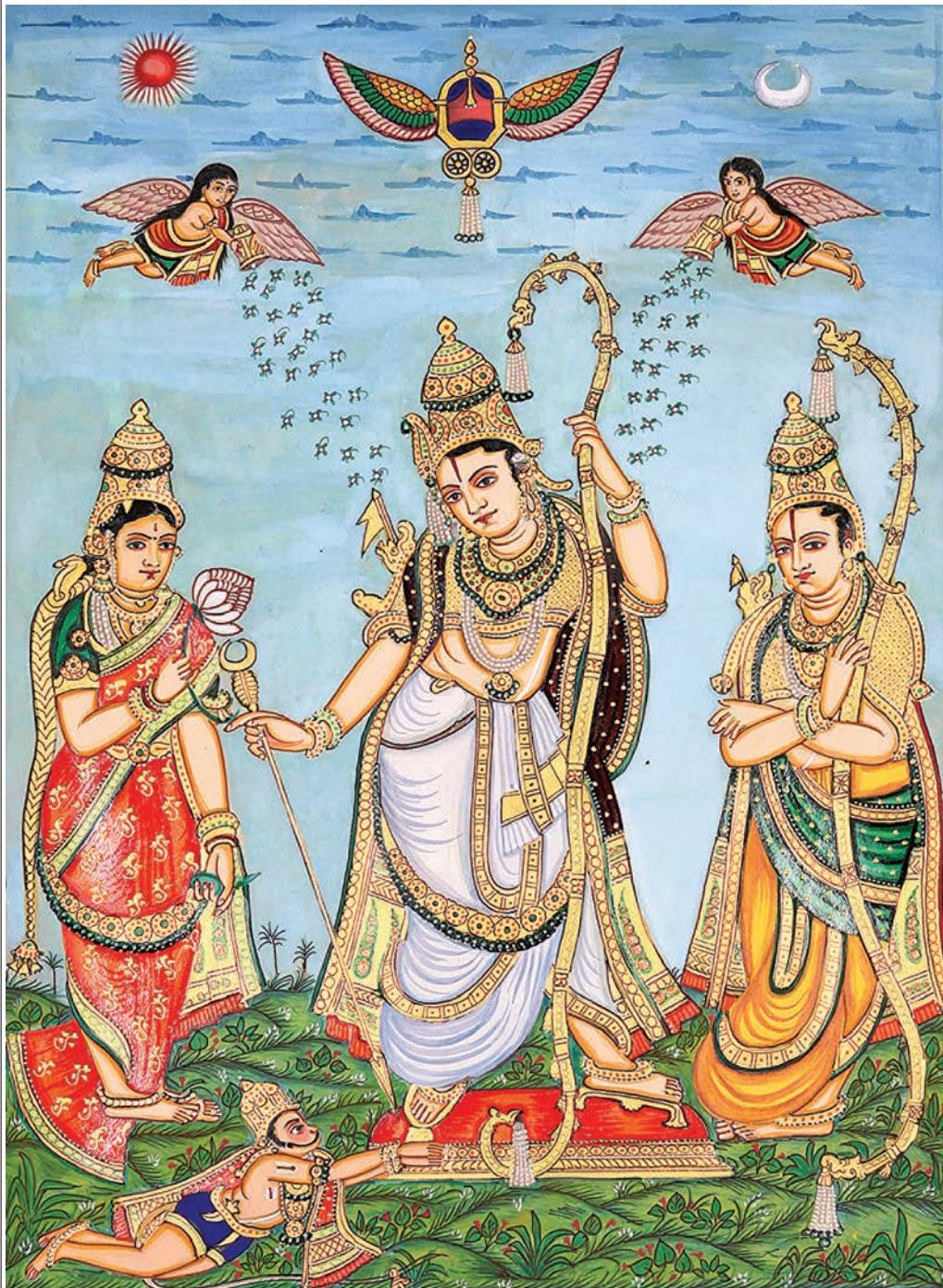
A/c Luxury Bus
Best Accommodation
Enchanting Lecture

FOR REGISTRATION

9324207533

9324581718
9930141824

श्रील प्रभुपादांच्या शिकवणींतून

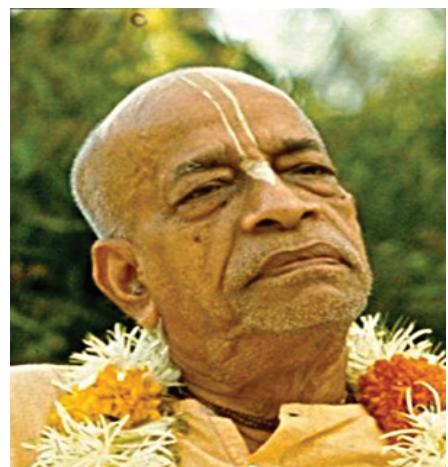
श्री रामनवमी

श्री रामचंद्रांचा संग करण्याची सुवर्णसंधी

असुरांना आव्हान

अनेकदा भौतिक क्षेत्रात छोटी-मोठी सफलता प्राप्त झाल्याने नास्तिक भौतिकवादी लोक भगवंतांच्या सत्तेला आव्हान देतात. रावण देखील अशा लोकांपैकीच एक होता. त्याला अशी व्यवस्था निर्माण करायची होती जेणेकरून सामान्य मनुष्य देखील कोणत्याही पात्रतेविना स्वर्गात जाऊ शकेल. त्याला स्वर्गापर्यंत शिडी बनवायची होती, ज्यामुळे सामान्य लोकांना तेथे जाण्यासाठी पुण्यकर्मे करावी लागणार नाहीत. इतकेच नाही, त्याला भगवंतांनी स्थापित केलेले सर्व नियम धुडकावून लावून अनेक कार्ये करू इच्छित होता. त्याची मजल इथवर गेली की त्याने साक्षात भगवान श्री रामांना आव्हान देत त्यांच्या पत्नीचे, सीतादेवीचे अपहरण देखील केले. देवतांच्या प्रार्थनांद्वारे प्रसन्न होऊन भगवान श्री राम अशा नास्तिकांना दंड देण्यासाठी अवतरित झाले.

त्यांनी रावणाचे आव्हान स्वीकारले. याचे संपूर्ण विवरण रामायण ग्रंथात दिलेले आहे. श्री राम साक्षात भगवंत असल्याने त्यांनी अशी असामान्य कार्ये केली जी सामान्य लोक करू शकत नाही, अगदी रावण देखील. श्री रामांनी समुद्रावर लंकेपर्यंत सेतू बांधला. भगवंत केवळ आपल्या

इच्छाशक्तीद्वारे मोठमोठ्या ग्रह-तान्यांना अवकाशात तरंगत ठेवू शकतात, मग साधारण पाण्याणांना पाण्यावर तरंगत ठेवणे त्यांच्यासाठी कोणती मोठी गोष्ट आहे! (श्रीमद्भागवत १.३.२२ - तात्पर्य)

भगवान शंकर वरदान देणाऱ्यांपैकी सर्वश्रेष्ठ आहेत. त्यामुळे त्यांचे एक नाव आहे, आशुतोष - अर्थात, जे अत्यंत सहजपणे आणि त्वरित संतुष्ट होतात. त्यांचे एक नाव 'भूतनाथ' देखील आहे, अर्थात - ते सामान्य मनुष्यांचे नाथ आहेत. लोक नेहमी भौतिक लाभ प्राप्त करण्यासाठी भगवान शंकराची आराधना करतात; परंतु या गोष्टी प्राप्त केल्यावर कोणती हानी होईल, याचा ते विचार करीत नाही. रावण देखील भगवान शंकरांचा भक्त होता. भगवान शंकरांना प्रसन्न केल्याने तो इतका शक्तिशाली बनला की त्याने साक्षात भगवान श्री रामचंद्रांना युद्धासाठी आव्हान दिले. निश्चितच, भगवान शंकरांनी त्याची या युद्धात मुळीच मदत केली नाही, कारण भगवान श्री राम हे शंकरांचे देखील स्वामी आहेत. (श्रीमद्भागवत १.१२.२३)

श्री रामांद्वारे भगवान शंकरांची पूजा

दश-नामापराधांपैकी एक नामापराध आहे - भगवान श्रीहरी तसेच हर(भगवान शंकर) यांच्या नामांचे कीर्तन समान असल्याचे मानणे. भक्तांनी जाणले पाहिजे की भगवान श्री विष्णु हे पूर्ण पुरुषोत्तम भगवंत आहेत आणि शंकर त्यांचे भक्त आहेत. भक्तांचा सम्मान हा भगवंतांसारखाच किंवा त्याहून अधिक केला पाहिजे. जसे, श्री राम स्वयं भगवान आहेत; पण अनेकदा ते भगवान शंकरांची पूजा करताना दिसतात. जर स्वतः भगवंत आपल्या भक्तांची पूजा करीत असतील तर भक्तांनी शंकरांसारख्या महान भक्ताची पूजा करू नये का? हाच सार आहे. (श्रीमद्भागवत ४.२४.३०)

राजा-प्रजेतील संबंध

सर्वजण रामराज्याची चर्चा करतात आणि अनेकदा राजकारणी लोक आपल्या पक्षाचे नाव 'रामराज्य' देखील ठेवतात. पण, टुप्पिय म्हणा की ते भगवान श्री रामांच्या आदेशांचे पालन करीत नाहीत. त्यामुळे लोकांना रामराज्य हवे तर आहे, पण श्री रामांविना. मात्र, हे कधीच शक्य होणार नाही. चांगले शासन तेव्हाच स्थापित होऊ शकते जेव्हा राजा आणि प्रजेमधील संबंध हा श्री राम आणि अयोध्यावासींमधील संबंधासारखा असेल. एका पिता आपल्या मुलांची काळजी घेतो, त्याप्रमाणे श्री रामांनी आपल्या प्रजेचे पालन केले. संपूर्ण प्रजा देखील श्री रामांवर आपल्या बडलांप्रमाणे प्रेम करायची. यास्तव राजा आणि प्रजेमध्ये पिता-पुत्रासारखा प्रेमल संबंध असावा. कुटुंबातील पुत्रांना उत्तम प्रशिक्षण मिळते तेव्हा ते माता-पित्याच्या आज्ञांचे पालन करतात आणि पिता चांगला असेल तर तो उत्तमप्रकारे आपल्या पुत्रांची देखभाल करतो. (श्रीमद्भागवत ९.१०.५० - तात्पर्य)

नाम, लीला इत्यादींमध्ये अभेद

भगवान श्री रामांच्या लीलांचे श्रवण करणे म्हणजे प्रत्यक्ष त्यांचा संग करण्यासारखे आहे. भगवंतांचे रूप, नाम, गुण, लीला आणि स्वतः भगवंतांमध्ये कोणतेही अंतर नाही. ते पूर्ण आहेत. यामुळे आपण श्री रामांच्या पवित्र नामांचे कीर्तन करा, त्यांच्या श्रीविग्रहांचे दर्शन करणे आणि त्यांच्या दिव्य लीलांचे श्रवणे म्हणजे प्रत्यक्ष भगवंतांचा संग करण्यासारखे आहे. आज श्री रामनवमी आहे. आजच्या दिवशी श्री रामांनी भूतलावर अवतार घेतला. अशा पवित्र तिर्थींचा लाभ घेऊन आपण भगवंतांचा संग करण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. त्यांच्या संगतीमुळे आपले शुद्धिकरण होते. हाच कृष्णभावना आंदोलनाचा उद्देश आहे. (प्रवचन, हवाई - अमेरिका)

भौतिक शक्तीच्या पलीकडे

व्यक्तीच्या हृदयात भगवंतांप्रति प्रेम नाही तोपर्यंत तो भगवान श्री रामांच्या दिव्य स्वरूपाला समजू शकत नाही. भौतिक चक्षुंद्वारा आपण भगवंतांना पाहू शकत नाही. रावणासारख्या असुराकडे आध्यात्मिक दृष्टी नसल्याने तो श्री रामांना सामान्य क्षत्रिय असल्याचे मानत होता. यास्तव त्याने श्री रामांची नित्य संगिनी असलेल्या सीतादेवीचे अपहरण करण्याचा प्रयत्न केला. खरेतर, रावण खन्या सीतादेवीचे अपहरण करू शकत नाही. रावण सीतेजवळ येताच सीतेने आपले भौतिक स्वरूप रावणाकडे दिले आणि आपले वास्तविक स्वरूप लपवून ठेवले. यास्तव या श्लोकातील प्रत्यक्ष प्रशान्तम् शब्द दर्शवितात की श्री राम आणि त्यांची शक्ती, सीतादेवी नेहमी भौतिक शक्तीच्या प्रभावापलीकडे स्थित आहेत. (श्रीमद्भागवत ५.१९.४, तात्पर्य)

नास्तिकांचा देखील उद्धार

रावणाचे अनुगमन करणारा व्यक्ती दोन प्रकारे निंदनीय बनतो - त्याचे शरीर कुत्री आणि गिधाडांद्वारे खाल्ले जाते आणि तो नरकगामी बनतो. रावणाच्या नशीबात नरक होते; परंतु भगवान श्री रामांच्या सल्ल्यानुसार रावणाचा भाऊ, विभीषणाने रावणाचा अंत्यसंस्कार केला. अशा प्रकारे रावणाच्या मृत्यूनंतर देखील श्री राम त्यांच्याप्रति दयाभाव ठेवून होते. (श्रीमद्भागवत ९.१०.२८-२९)

पातिव्रत्त्याची शक्ती

केवळ सीतादेवीच शक्तिशाली नाही, तर कोणतीही स्त्री सीतादेवीच्या पदचिन्हांचे अनुगमन करीत आपल्या पातिव्रत्त्याचे पालन करीत असेल तर ती देखील सीता मातेप्रमाणे शक्तिशाली बनू शकते. इतिहासात अशी अनेक उदाहरणे आढळतात. आपल्या पतीप्रति एकनिष्ठ राहिल्याने स्त्री असामान्य शक्ती प्राप्त करू शकते. (श्रीमद्भागवत ९.१०.२७ - तात्पर्य)

हृदयात रामराज्याची स्थापना कश

बाहेर रामराज्याची स्थापना करण्याआधी प्रथम आपल्याला
अंतःकरणात रामराज्याची स्थापना करावी लागेल.

- प. पू. राधानाथ स्वामी

भगवंत अनेक कारणांसाठी अवतार घेतात. त्यातील एक कारण म्हणजे आपल्यासारख्या बद्दु जीवांचे शुद्धिकरण करून ते आपणास शिकवितात की कशा प्रकारे आपल्या अंतःकरणात भगवंतांचे धाम अथवा राज्याची स्थापना करता येईल. भगवद्गीतेत (१५.१५) श्रीकृष्ण सांगतात की, ते प्रत्येक जीवात्म्याच्या अंतःकरणात स्थित आहेत. दुसऱ्या शब्दांत, भगवंत आपल्या अंतःकरणात स्थित असतील तर त्याचे धाम देखील आपल्या हृदयात स्थित असणारच. आपण केवळ त्याचा अनुभव करायला शिकविले पाहिजे.

भगवंत आपल्या अंतःकरणात असतील तर आपण त्यांचा अनुभव का करू शकत नाही, त्यांना पाहू का शकत नाही आणि त्यांच्यावर प्रेम का करू शकत नाही? खेरेतर, आपल्या हृदयात स्थित भगवंतांचा साक्षात्कार करून देणे, हाच सर्व वैदिक साहित्यांचा उद्देश आहे. रामायणातील काही प्रसंग या विषयाला सुंदरीत्या प्रस्तुत करतात.

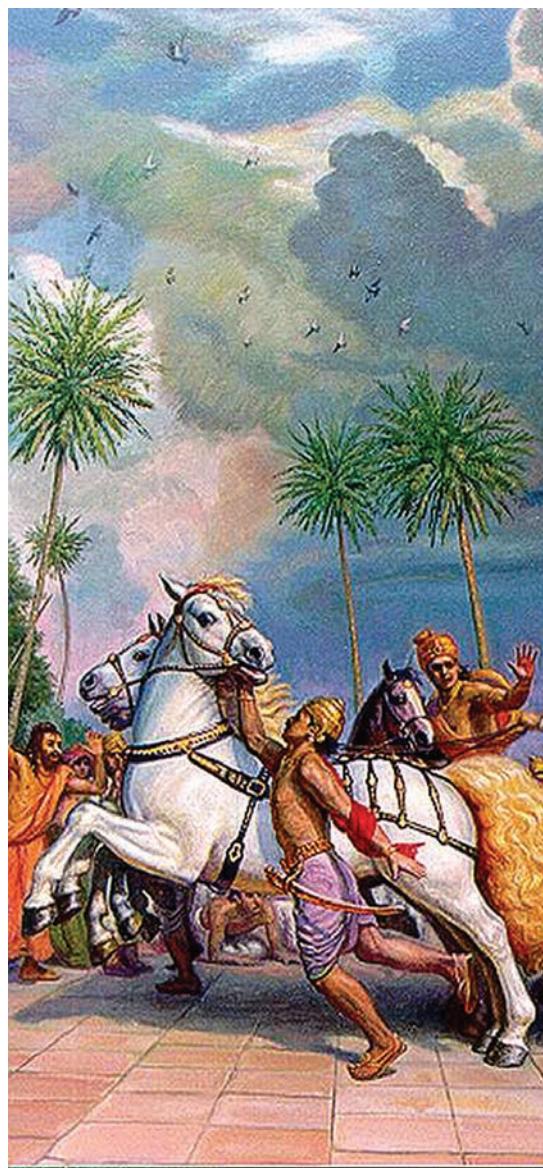
श्री रामांचा राज्याभिषेक होणार असल्याचे ऐकून संपूर्ण अयोध्या नगरी झगमगू लागली. सामान्य प्रजा तसेच राजकुटुंबातील सर्वजण श्री रामांवर अतिशय प्रेम करीत होते. अगदी, श्री रामांची सावत्र आई, कैकयी देखील

आपला पुत्र, भरताहून अधिक श्री रामांवर प्रेम करीत होती. परंतु, मंथरेने तिचे मन दूषित केल्यामुळे कैकयीची बुद्धी भ्रष्ट झाली. तिने पूर्वी दशरथ महाराजांकडून मिळविलेल्या वचनांद्वारे श्री रामांना चौदा वर्षांच्या वनवासाला पाठवून आपला पुत्र, भरताला राज्यपद दिले.

पद नाही, सेवा हवी

इतक्या मोठ्या निर्णयाने श्री राम मुळीच विचलित झाले नाहीत. सामान्यतः लोक आपल्या पदाला आसक्त असतात, त्या पदावर राहून करावयाच्या सेवेशी आसक्त नसतात. दुसऱ्या शब्दांत, लोक अधिकारांना आसक्त असतात, कर्तव्यांना नाही. श्री रामांच्या ठिकाणी दुसरा कोणीतरी असता तर त्याने बंड केले असते आणि विविध षड्यंत्रे रचून राज्यपद हिसकावून घेतले असते. परंतु, श्री राम पदाला नव्हे तर सेवेशी आसक्त होते. ते जाणत होते की, यावेळी पद नव्हे तर पित्याची सेवा अधिक महत्त्वपूर्ण आहे. पित्याची वचनपूर्ती करणे त्यांनी सर्वात प्रमुख कर्तव्य मानले.

आपल्या हृदयात आणि बाहेर रामराज्य स्थापित करण्यामागील हा पहिला सिद्धान्त आहे. आपण सेवेशी आसक्त असले पाहिजे, त्या सेवेमुळे प्राप परिणामांशी नव्हे. श्री रामांनी

सेवाभावात वनवास स्वीकार केला आणि त्यांचा हा वनवास संपूर्ण मानवतेसाठी परम कल्याणकारी सिद्ध झाला. यादरम्यान त्यांनी रावण, कुंभकर्ण, इंद्रजित यासारख्या अत्यंत बलशाली, दुष्ट राक्षसांचा सर्वनाश केला. अनेकदा आपल्या जीवनात येणाऱ्या समस्या आपणास अशा उच्च उद्देश्यप्राप्तीसाठी मदत करते जी इतरतः शक्य नसते. श्री राम जाणत होते की त्यांच्या जीवनात आलेली ही विपरीत परिस्थिती त्यांच्या ध्येयप्राप्तीसाठी सहाय्यक ठरेल.

यासाठी आपल्या जीवनाचे वास्तविक ध्येय जाणणे आवश्यक आहे. सदैव या ध्येयाचे चिंतन करावे आणि ते कसे प्राप्त

करता येईल, याचा विचार करावा. भगवद्गीतेत (२.४१) श्रीकृष्ण याला व्यवसायात्मिका बुद्धि असल्याचे सांगतात.

श्री राम अयोध्या सोडून वनात जात असलेले दृश्य अत्यंत हृदयविदारक आणि शिक्षाप्रद आहे. अयोध्यावार्सीना जाणीव होती की श्री रामांविना अयोध्यानगरी वनाहून देखील अधिक भयावह आणि कष्टप्रद ठरेल. ते सर्वजण श्री रामांबरोबर वनात जाण्याची तयारी करू लागले. श्री रामांना पदापेक्षा सेवा महत्त्वपूर्ण होती, त्याचप्रमाणे त्यांचे भक्त असण्याचा अयोध्यावार्सीना नगरातील सुख-आरामापेक्षा श्री रामांचा संग महत्त्वपूर्ण होता.

ही एक अशी परीक्षा आहे जी भक्तिमार्गवरील प्रत्येक साधकाला पार करावीच लागते. याचा अर्थ असा नाही की, आपण सर्वजण स्वेच्छेने कष्टपूर्ण जीवनाचा स्वीकार करावा. मात्र, जेव्हा जीवनात भौतिक सुख आणि भगवंत यामध्ये निवड करायची असते, तेव्हा आपण भगवंतांच्या सेवेचा स्वीकार केला पाहिजे.

अयोध्येतील सर्व नागरिक श्री रामांबरोबर वनाच्या दिशेने चालू लागले. गंगातीरावर सर्वांनी विश्राम केला आणि रात्र तेथेच घालवायची ठरविली. अंधार पडताच दिवसभराच्या थकव्यामुळे ते सर्वजण निद्रिस्त झाले तेव्हा श्री राम, सीतादेवी आणि लक्ष्मण हळूच तेथून निघून गेले.

यातून आपणास शिकवण मिळते की जर आपल्या हृदयात रामराज्य स्थापित करायचे असेल तर आपण सदैव सावध असले पाहिजे. याचा अर्थ आपण झोपू नये असा नाही, तर आपले प्रत्येक कार्य भक्तीसाठी अनुकूल आहे की प्रतिकूल आहे, हे सावधपणे पाहावे.

भरताचे समर्पण

श्री रामांनी वनगमन केल्यावर भरत अयोध्येत परतला. संपूर्ण अयोध्या नगरीला शोकग्रस्त झाल्याचे पाहून तो आश्चर्यचकित झाले. घडलेला प्रकार समजताच त्याने आपल्या मातेचा, कैकयीचा त्याग केला आणि श्री रामांना पुन्हा अयोध्येत आणण्यासाठी वनाच्या दिशेने धावला. त्याच्याबरोबर वशिष्ठ मुनी, अनेक ऋषी, मंत्री आणि नागरिक होते. सर्वांनी समजावून सांगितले तरी श्री राम अयोध्येला परतण्यास तयार झाले नाहीत. हे पाहून भरत देखील त्यांच्याबरोबर वनात राहण्यासाठी सज्ज झाला. एका दृष्टीने पाहिले तर भरत वनात राहिला असता तर ते त्याचे श्री रामांप्रति समर्पण मानले गेले असते; पण श्री रामांनी भरताकडून त्याहून श्रेष्ठ आणि कठीण समर्पणाची मागणी केली. श्री रामांनी भरताला अयोध्येस परतून राज्यकारभार सांभाळण्याची आज्ञा दिली.

या समर्पणात श्री रामांची प्रसन्नता होती. आपले समर्पण आपली इच्छा किंवा निवडीच्या आधारावर नसावे, तर ते भगवंतांची इच्छा आणि त्यांच्या प्रसन्नतेच्या आधारावर असावे.

भरत श्री रामांच्या चरण-पादुका घेऊन परतला. या पादुकांनाच श्री रामांचे प्रतिनिधी मानून भरताने त्यांना राजसिंहासनावर आसनस्थ

समजले पाहिजे की भगवंतच सर्व वस्तुंचे स्वामी आणि भोक्ता आहेत आणि आपले काहीच नाही. (भगवद्गीता ५.२९) हा सिद्धान्त केवळ आपल्या धनसंपत्ती बाबत नव्हे तर आपल्या संबंधाप्रति देखील लागू होतो. आपली पत्नी, मुले, नातेवाईक, मित्र सर्वजन भगवंतांचे आहेत. आपले मन, बुद्धी, क्षमता इत्यादी सर्व भगवंतांचे आहे. आपण

जाणले पाहिजे की भगवंत एका उंदराला सिंह बनवू शकतात आणि एका सिंहाला उंदिर बनवू शकतात.

परीक्षेत खरे रूप प्रकट होते

चित्रकूट सोडल्यानंतर श्री राम पंचवटी येथे आले. तेथे त्यांची भेट रावणाची बाहिण, सूर्पणखेशी झाली. श्री रामांचे अमर्यादित सौंदर्य पाहून तिचे मन मोहित झाले. तिने आपले राक्षसी रूप लपवून सुंदर युवतीचे रूप धारण करून श्री रामांसमोर विवाहाचा प्रस्ताव ठेवला. श्री रामांनी सीतेकडे निर्देश करून तिला सूचविले की ते विवाहीत आहेत आणि तिची इच्छा असेल तर ती लक्ष्मणाचा विचार करू शकते. अंततः सूर्पणखेने ओळखले की हे दोघे भाऊ तिची चेष्टा करीत आहेत

आणि सीता तिच्या भोगवासनेत बाधा बनत आहे. यावेळी तिने सीतेवर आक्रमण केले; पण श्री रामांच्या आदेशानुसार लक्ष्मणाने त्वरित तिचे नाक-कान कापून टाकले.

नाक-कान कापताच सूर्पणखेने आपले मूळ अक्राळविक्राळ रूप धारण केले. हे अत्यंत शिक्षाप्रद आहे. अनेकदा आपण महान असल्याचा दिखावा करतो; परंतु परीक्षा होताच आपला खरा रंग बाहेर येतो. म्हणून वास्तविक महानता ही दिखाव्याची गोष्ट नाही.

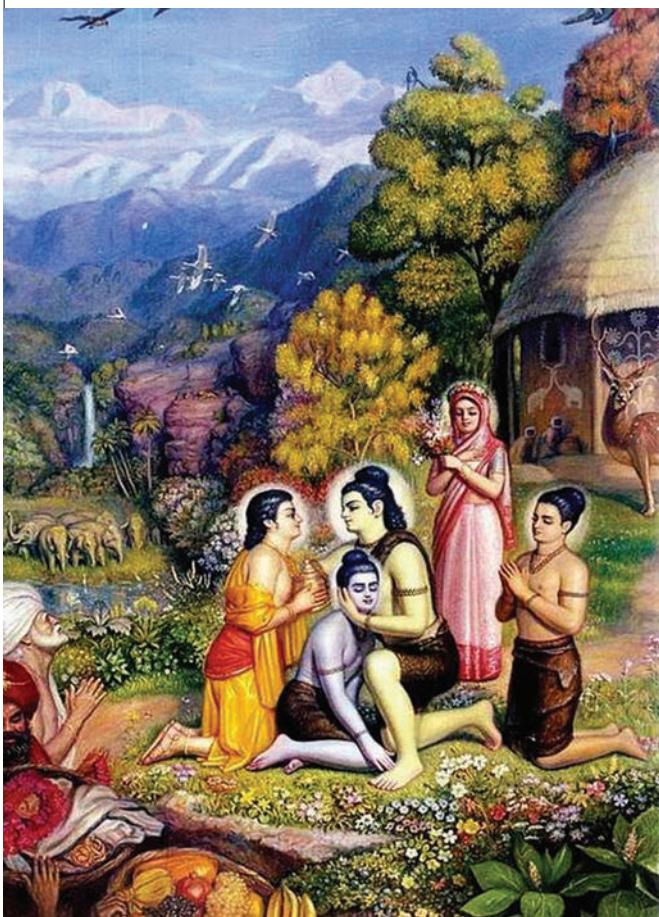
वास्तविक महान व्यक्ती अत्यंत कठीण परिस्थितीमध्ये देखील आपल्यातील सद्गुणांचा कधीच त्याग करीत नाही. यास्तव हृदयात रामराज्य स्थापन करायचे असेल तर आपण आतून आणि बाहेरून चारित्र्यवान बनण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. हृदयात कपट असेल तर आपण भगवंतांपासून दूर राहू.

जटायु - पराजित होऊन देखील विजयी

सूर्पणखेने उत्तेजित केल्यावर रावणाने कपटाद्वारे सीतादेवीचे अपहरण करण्याचा निश्चय केला. सीतादेवी श्री रामांची अंतर्गांशक्ती आहे. सीतादेवी भक्तीची मूर्तिमंत देवता आहे, कपटाद्वारे तिला प्राप्त करणे अशक्य आहे. रावण सीतादेवीचे अपहरण करू इच्छित होता; परंतु त्याच्या हाती काय लागले? नकली सीता. कूर्मपुराणानुसार, श्री राम जाणत होते की रावण सीतेचे अपहरण करण्यासाठी येईल. त्यामुळे त्यांनी मूळ सीतादेवीच्या ठिकाणी मायावी सीता ठेवली. ती सीतेसारखीच दिसत होती, पण ती सीता नव्हती. श्रील प्रभुपाद ‘माया’ शब्दाचा अर्थ सांगतात, ‘जे नाही ते.’

अशा प्रकारे रावणाने मायावी सीतेचे अपहरण केले. सीतेला लंकेकडे नेत असताना रावणाचा जटायुशी सामना झाला. जटायू श्री रामांचा भक्त होता आणि अत्यंत वृद्धावस्थेत असून देखील त्याने रावणाला आव्हान दिले. जटायू जाणत होता की रावणाशी युद्धात जिंकणे अत्यंत कठीण आहे आणि त्यात त्याचा मृत्यू देखील होऊ शकतो. परंतु, आपल्यासमोर इतका मोठा अन्याय पाहण्यापेक्षा त्याने श्री रामांच्या सेवेत मृत्यू देखील स्वीकारला. जटायुने सर्वशक्तिनिशी युद्ध केले आणि श्री रामांच्या सेवेत आपले प्राण त्यागले.

बाह्यदृष्ट्या असे प्रतीत होते की जटायुचा प्रयत्न विफल ठरला. परंतु, श्री रामांच्या दृष्टीने तो पूर्ण यशस्वी ठरला होता. जटायुचा प्रयत्न हा त्याची श्री रामांप्रति प्रेमपूर्वक भेट होती.

करून त्यांची पूजा करूलागला. त्याने स्वतः राजमहालाचा त्याग करून नगराबाबेर नंदिग्राम येथे तपस्वी जीवन जगात राजाची सर्व कर्तव्य पार पाढू लागला. तो जाणत होता की अयोध्येचे राज्य त्यांचे नसून तो केवळ त्याचा राखण्यादार आहे. राज्य केवळ श्री रामांचे आहे आणि तेच त्याचे भोक्ता आहेत, हे तो पूर्णपणे जाणत होता.

हृदयात रामराज्य स्थापित करण्यासाठी हे एक महत्वपूर्ण सूत्र आहे. आपण नीटपणे

जटायुकडून आपणास शिकवण मिळते की आपण योग्य उद्देशसाठी युद्ध करावे, कारण जर आपण भगवान् श्री रामाना प्रसन्न करू, तर तो वास्तविक विजय आहे. आपल्या कार्यात सफलता प्राप्त करून देखील भगवंतांना प्रसन्न केले नाही तर खरेतर तो पराजय आहे. हीच गीतेची शिकवण आहे. श्रीकृष्ण अर्जुनाला सांगतात की त्यांच्या प्रसन्नतेसाठी अर्जुनाने युद्ध करावे. त्यात अर्जुनाने जय-पराजयाचा विचार करू नये. युद्ध जिंकले असता अर्जुन विश्वावर राज्य करणार होता आणि अंततः भगवद्घामात जाणार होता. आणि, युद्धभूमीवर वीरगती प्राप्त झाली तरी त्याला भगवद्घाम प्राप्त होणार होते.

निष्ठा

सीतादेवीच्या शोधात श्री रामचंद्र पंपा सरोवाराजवळ आले जेथे त्यांची भेट महान भक्त, शबरीशी झाली. सामाजिकदृष्ट्या ती भिळीण, अशिक्षित होती. परंतु, तिने अत्यंत श्रद्धापूर्वक आपल्या गुरुंची सेवा केली होती. तिचे गुरु इतर शिष्यांबरोबर वैकुंठगमन करीत होते तेव्हा त्यांनी तिला आश्रमातच राहण्याचा

आदेश दिला. त्यांनी तिला आश्वासन दिले की एक दिवस भगवान् श्री राम आश्रमात येतील तेव्हा तिला त्यांची सेवा करण्याची संधी प्राप्त होईल. अनेक वर्षे उलटली, शबरी दिवस-रात्र श्री रामांची अतुरतेने वाट पाहात होती. ती केवळ वाटच पाहात नव्हती, तर श्री राम कधीही आश्रमात येतील म्हणून ती दररोज त्यांच्या स्वागताची पूर्ण तयारी करीत असे. दररोज ती आश्रम झाडून काढत असे, सुंदर सुवासिक फुले गोळा करून श्री राम येतील त्या मार्गावर ती पसरत असे. दररोज ती वनातील फळे गोळा करून त्यातील केवळ मधुर फळे श्री रामांसाठी बाजूला काढून ठेवत असे.

परंतु, दिवस, आठवडे, महिने आणि अनेक वर्षे उलटली तरी श्री राम तेथे आले नाहीत.

तरीही, शबरीला तिच्या गुरुंच्या शब्दावर पूर्ण विश्वास होता. आणि, अंततः श्री राम तेथे आले आणि त्यांनी शबरीच्या प्रेममय सेवेचा स्वीकार केला.

आपला उत्साह, दृढता तसेच धैर्याद्वारे शबरीने आपल्या हृदयात रामराज्याची स्थापना केली.

काही दिवसांनंतर श्री रामांची भेट हनुमंतांशी झाली. हनुमंत रामायणातील असे चरित्र आहेत ज्यांनी केवळ सैद्धान्तिकरीत्या आपल्या हृदयात श्री रामांची स्थापना केली नाही तर प्रसंग

आल्यावर आपली छाती फाडून आतमध्ये सीता-रामांचे दर्शन देखील घडवून दिले.

सीतादेवीच्या शोधार्थ सुग्रीवाने चारी दिशांना वानरसैन्य पाठविले. हनुमंतांचे दल दक्षिण दिशेला गेले. श्री रामाना पूर्ण विश्वास होता की हनुमंत निश्चितपणे सीतादेवीचा शोध लावतील. यास्तव त्यांनी हनुमंतांना आपली अंगठी दिली, जी सीतादेवीला दाखवून ते

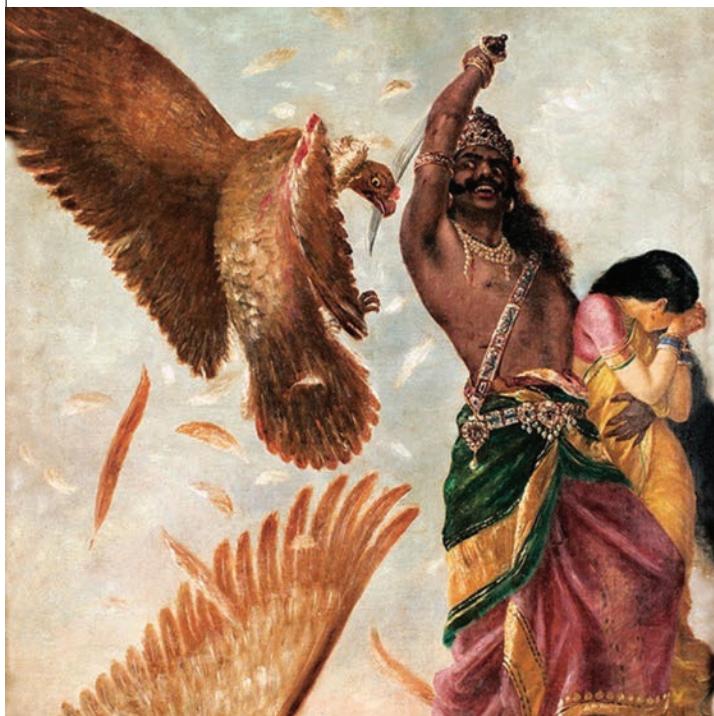
आपला परिचय करून देऊ शकतील.

निःस्वार्थ भावनेत सदैव सेवेत तत्पर राहणे, हा हनुमंतांचा गुण होता. जेव्हा कधी भगवंतांची दास्य भावात सेवा करणाऱ्या भक्तांची चर्चा होते त्यामध्ये प्रथम हनुमंतांचा उल्लेख येतो. वीरासनात सदैव आपले स्वामी, श्री रामांच्या चरणी बसलेले हनुमंत कोणत्याही क्षणी कोणत्याही आदेशाचे पालन करण्यासाठी सदैव तत्पर असतात. हीच त्यांची महानता आहे.

एक विपरीत उदाहरण

बरील उदाहरणातून आपण पाहिले की कक्षा प्रकारे आपल्या हृदयात रामराज्य स्थापित केले जाऊ शकते. परंतु, एक असे देखील उदाहरण आहे, जे दर्शविते की काय केल्याने आपण रामराज्याची स्थापना करू शकणार नाही. ते उदाहरण आहे रावणाचे.

रावणाची मानसिकता आणि श्री रामांची मानसिकता यामध्ये जमीन-आसमानाचा फरक

होता. सामान्यतः भक्तगण भगवंतांच्या शक्तीची सेवा करतात, जसे - श्रीमती राधाराणी, श्री लक्ष्मीदेवी, श्रीमती सीतादेवी इत्यादी. परंतु, रावण सेवा तर दूर तो विश्वमाता सीतादेवीचा भोग करू इच्छित होता. रावण दुष्टता आणि कामवासनेचा मूर्तिमंत स्वरूप होता.

आपल्यात देखील अनेक दुर्गुण असतील; पण इतरांनी उपदेश केल्यावर आपण सुधरण्यासाठी तयार असू तर त्वरित आपली या दुर्गुणांतून मुक्तता होऊ शकते. रावण असा नव्हता. रावणाची पत्नी, मंदोदरी, रावणाचा भाऊ, विभीषण, अगदी कुंभकरणाने देखील रावणाच्या दुष्कृत्याची भर्त्सना केली. त्यांनी रावणाला सावध केले की, सीतेला ससम्मान श्री रामांकडे सुपूर्दे केले नाही तर अशा दुष्कृत्यामुळे रावण आपले कुळ, संपूर्ण राज्याचा सर्वनाश घडवून आणेल.

हे सर्वजण रावणाचे शुभचिंतक होते; पण कामवासनेने अंध झालेला रावण हे पाहू शकला नाही. आपल्या मनात बसलेल्या रावणाचा देखील हाच स्वभाव आहे. इतरांनी योग्य उपदेश दिल्यावर आपल्याला वाटते की आपणच बरोबर आहोत आणि आपणास सर्व काही माहीत आहे. मला सर्व काही माहीत आहे, असे जोपर्यंत वाटत राहील तोपर्यंत आपण कोणतीही गोष्ट शिकू शकणार नाही. भगवद्गीतेत आपण पाहतो की अर्जुन जोपर्यंत स्वतः विचार करीत होता, तोपर्यंत श्रीकृष्णांनी त्याला कोणताही उपदेश दिला नाही. जेव्हा अर्जुनाने स्वतःला अज्ञानी मानून श्रीकृष्णांचा आश्रय घेतला, तेव्हा श्रीकृष्णांनी त्याला गीतेचे कालातीत ज्ञान प्रदान केले.

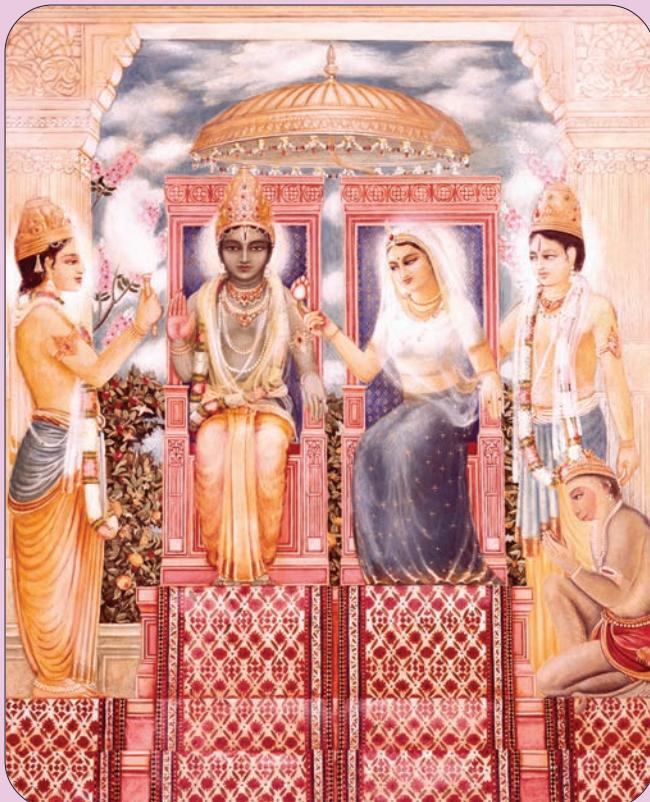
अंततः श्री रामांनी वानरसेनेच्या मदतीने समुद्रावर सेतू निर्माण केला. पुढील काही

दिवसात त्यांनी रावणासहित त्याचे सर्व पुत्र आणि सेनेचा संपूर्ण नायनाट केला. रावणाला देखील आपल्या पतनाची सर्व चिह्ने दिसू लागली; पण गर्व आणि कामाधिन झाल्यामुळे तो अंध, विवेकहीन बनला होता.

आपल्या दुर्गुणांमुळे रावण आपल्या हृदयात रामराज्य स्थापित करू शकला नाही. परिणामतः श्री रामांनी आपल्या दिव्य बाणांद्वारे रावणाचे हृदय भेदले. दुसरीकडे, ज्या भक्ती आपल्या भक्ती आणि सेवेद्वारे हृदयात रामराज्य स्थापन केले, श्री रामांनी त्यांना सदैव त्यांच्या हृदयात निवास करण्याचे वचन दिले. ●

प. पू. राधानाथ स्वामी श्रील प्रभुपादांचे वरिष्ठ शिष्य आहेत. मुंबईसहित संपूर्ण विश्वभरात भ्रमण करून ते कृष्णभावनेचा प्रचार करतात.

प्रार्थना

श्रीरामः शरणं

**श्रीरामः शरणं समस्तजगतां रामं विना का गती
रामेण प्रतिहन्यते कलिमलं रामाय कार्यं नमः ।
रामात् त्रस्यति कालभीमभुजगो रामस्य सर्वं वशे
रामे भक्तिरखण्डित भवतु मे राम त्वमेवाश्रयः ॥**

भगवान श्री रामचंद्र समस्त जगताला शरण देणारे आहेत. श्री रामांविना दुसरी कोणतीही गती नाही. श्री राम कलियुगातील समस्त दोषांना नष्ट करतात, त्यामुळे श्री रामांना नमस्कार करावा. कालरूपी भयंकर सर्प देखील श्री रामांचे शौर्य पाहून भयभीत होतो. जगातील प्रत्येक गोष्ट श्री रामांद्वारे नियंत्रित आहे. श्री रामांच्या चरणकमळी माझी अखंड भक्ती राहावी. हे श्री राम! केवळ आपणच माझे एकमेव आधार आहात. ●

(रामायण माहात्म्य, श्लोक १)

आदर्श दांपत्य

एक पत्नीव्रतधरो राजर्षिचरितः शुचिः ।
स्वधर्मं गृहमेधीयं शिक्षयन्स्वयमाचरत् ॥

भगवान श्री रामचंद्रांनी एकपत्नी व्रत धारण केले होते. ते राजर्षी होते आणि त्यांचे चरित्र क्रोधादि षड्रिपूंपासून मुक्त अत्यंत पवित्र होते. त्यांनी प्रत्येक व्यक्तीला स्वधर्मांची शिक्षण दिली, विशेषतः गृहस्थांना वर्णाश्रम धर्माची. अशा प्रकारे स्वतःच्या आदर्श चरित्राद्वारे त्यांनी सामान्य लोकांना धर्मपालनाची शिक्षण दिली.

तात्पर्य

श्री रामचंद्रांनी स्वीकारलेले एकपत्नी व्रत एक अत्यंत आदर्श उदाहरण आहे. व्यक्तीने एकाहून अधिक पत्नींचा स्वीकार करून नये. पूर्वी लोक एकाहून अधिक स्त्रीयांशी विवाह करीत होते. अगदी श्री रामांचे पिता, दशरथ महाराजांनी देखील तीन विवाह केले होते. परंतु, मर्यादा पुरुषोत्तम श्री रामांनी केवळ एकच पत्नीचा स्वीकार केला, सीतादेवीचा. रावणाने सीतेचे अपहरण केल्यावर हवे असते तर श्री रामांनी इतर अनेकांशी विवाह केला असता; पण पत्नीप्रति निषेचा आदर्श स्थापित करण्यासाठी त्यांनी दुष्ट रावणाशी युद्ध करून त्याचा वध

केला. श्री रामांनी रावणाला दंड देऊन आपल्या पत्नीचे रक्षण केले आणि मनुष्यांना एकाच पत्नीशी विवाह करण्याची शिक्षण दिली. श्री रामांनी एकपत्नी स्वीकारून आपल्या उत्तम चारित्र्याचा परिचय करून दिला आणि गृहस्थांसमोर एक आदर्श उदाहरण स्थापित केले. गृहस्थांनी मर्यादा पुरुषोत्तम, श्री रामांच्या आदर्श जीवनाचे अनुसरण करावे. गृहस्थ बनून पत्नी, मुलांसोबत राहण्याची कोठेही निंदा करण्यात आलेली नाही; परंतु व्यक्तीने वर्णाश्रम धर्माच्या नियमांनुसार जीवनयापन करावे. या नियमांनुसार कार्य करणारा व्यक्ती मग तो गृहस्थ असेल, ब्रह्मचारी, वानप्रस्थ अथवा संन्यासी असेल, ते सर्वजण समान स्तरावर महत्त्वपूर्ण आहेत.

प्रेमानुवृत्त्या शीलेन प्रश्रयावनता सती ।
भिया हिया च भावज्ञ भर्तुः सीताहरन्मनः ॥

माता सीता अत्यन्त विनम्र, निष्ठावान, लज्जाशील, पतिव्रता तसेच आपल्या पतीचे मन जाणणारी होती. अशा प्रकारे आपले पवित्र चारित्र्य, प्रेम आणि सेवेद्वारे तिने भगवान श्री रामांचे हृदय पूर्णपणे आकर्षित केले.

श्री रामचंद्र आदर्श पती आहेत तसेच सीतादेवी आदर्श पत्नी आहे. अशा योग्य दांपत्यामुळे पारिवारिक जीवन अत्यंत सुखद बनते. (श्रीमद्भागवत ९.१०.५४-५५)

आदर्श राजाची आवश्यकता

रामायण ग्रंथातील शिकवणी सिद्ध करतात की हा ग्रंथ आज देखील तितकाच व्यावहारिक आहे जितका तो यापूर्वी होता.

-श्रीनन्दनन्दन दास

अनेकदा लोकांना वाटते की वैदिक ग्रंथांचा या आधुनिक काळात कोणताही व्यावहारिक उपयोग नाही. हे ग्रंथ केवळ प्राचीन काळासाठीच होते. परंतु, या लेखाच्या माध्यमातून आपण या रामायणातील अशा सिद्धान्तांविषयी चर्चा करू ज्या आजदेखील पूर्णपणे व्यावहारिक आहेत. ही चर्चा झाली मार्कडेय ऋषी आणि महर्षी वशिष्ठ यांच्यामध्ये आणि चर्चेचा विषय होता ‘आदर्श राजाची आवश्यकता.’

अशा राजाच्या अभावामुळे समाजाला कोणत्या समस्या भेडसावू लागतात आणि कशा प्रकारे प्रजेची अधोगती होते, याचे वर्णन करण्यात आले आहे. येथे एका तूटणाऱ्या समाजाचे वर्णन आहे ज्याचे नागरिक सर्वत्र व्याप अन्याय आणि भ्रष्टाचारामुळे ग्रस्त झाले आहेत. आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे आज विश्वात अगदी सहजपणे ही लक्षणे आपण पाहू शकतो.

परंतु, रामायण केवळ समस्येचे नव्हे तर त्यावरील समाधानाचे देखील वर्णन करते. उदाहरण म्हणजे, विभीषण रावणाकडे आदर्श राजाच्या कर्तव्यांचे वर्णन करतो. पण, सध्याच्या राजकारणी लोकांसमान रावणाला काहीच फरक पडत नाही. दुसरीकडे, रामायणात अयोध्येतील सुख-समृद्धीचे वर्णन येते, जेथे

श्री राम आदर्श राजाच्या रूपात राज्यकारभार सांभाळात होते. येथे वर्णन येते की कशा प्रकारे असे राजा समाजाच्या परम कल्याणासाठी कार्य करीत होते. संपूर्ण राज्यावर अशा राजाचा काय प्रभाव असायचा, याचे देखील वर्णन दिले आहे.

वाईट नेत्याचा समाजावरील प्रभाव

खालील विवरण अयोध्या कांड, अध्याय ६७ मधील आहे. येथे मार्कडेय आणि इतर ऋषिण महर्षी वशिष्ठांकडे योग्य राजकुमाराला राजसिंहासनावर स्थापित करण्याचा आग्रह करतात.

“राजाविहीन राज्य हे पाऊस न पाडता केवळ गर्जना करणाऱ्या ढगांप्रमाणे आहे.” ९

आपण पाहू शकतो की योग्य राजाविना किंवा समाज मार्गप्रष्ट होतो तेव्हा दुष्काळ एक प्रमुख समस्या बनते. अशा परिस्थितीत लोक प्रकृतीशी सामंजस्याने कार्य करीत नसल्याने प्रकृती त्यांच्या गरजांची पूर्तता करीत नाही. लोकांना वाटते की प्रकृती ही त्यांच्या भोगासाठी किंवा शोषणासाठी आहे. दुष्काळ तसेच इतर नैसर्गिक संकटे याच मानसिकतेचे परिणाम आहेत.

“राजारहित देशात पुत्र पित्याच्या आणि स्त्री पतीच्या नियंत्रणात राहात नाही.” १०

राजाहीन समाज न्यायहीन होतो आणि कोणत्याही स्तरावरील लोक आपल्याहून वरिष्ठांचा सम्मान करीत नाहीत.

“अशा ठिकाणी मंदिरांचे निर्माण होत नाही तसेच यात्रेकरूंसाठी निःशुल्क राहण्याची आणि भोजनाची व्यवस्था केली जात नाही.” १२

लोकशाहीच्या नावाखाली स्वार्थी नेते समाजाला धर्महीन बनवितात, जेणेकरून ते समाजाचे अधिकाधिक शोषण करू शकतील.”

“अराजक देशात राष्ट्राला प्रगत बनविणारे

उत्सव ज्यामध्ये नट, नर्तक उत्साहाने आपल्या कलेचे प्रदर्शन करतात हे भरविले जात नाहीत. शिवाय, इतर राष्ट्राच्या हितासाठी काम करणाऱ्या संस्थांना प्रोत्साहन दिले जात नाही.” १५

इतकेच नाही, अयोग्य राजाच्या राज्यात अशा संस्था कार्यरत होतात ज्या राष्ट्राच्या अहितासाठी कार्य करतात. दुर्भाग्य असे की, राजा तसेच प्रजा अशा अहितकारक संस्थांना मदत करतात.

“अशा राज्यात न्यायालयांमध्ये योग्य न्याय मिळत नाही.” १६

भारत देश याची साक्ष आहे, जेथे

न्यायालयांमध्ये आज देखील लाखो खटले रखडत पडले आहेत.

“अराजक राज्यात धनी लोक सुरक्षित राहू शकत नाहीत. तसेच, कृष्णी आणि गोरक्षेद्वारे जीवन निवाह करणारे वैश्य देखील दरवाजा उघडा ठेवून झोपू शकत नाहीत.” १८

हे राज्यात वाढणाऱ्या दरोडेखोरांचे तसेच त्यांना दंड देण्यास असमर्थ असलेल्या न्याय-व्यवस्थेचे चिन्ह आहे.

“जेथे कोणताही राजा नसतो तेथील जनपदावर आपल्या अंतःकरणात परमात्म्यावर ध्यान करणारे, एकटेच ब्रमण करणारे जितेंद्रिय मुनी फिरत नाहीत (कारण त्यांना भोजन देणारा कोणीच नसतो.)” २३

राजा नसलेल्या राज्यात आध्यात्मिक ज्ञानाचे अथंग भांडार असलेल्या ऋषिमुनींना सम्मान मिळत नाही. सामान्य लोकांची अध्यात्माबाबतची रूची समाप्त होऊ लागते आणि लोक के वळ भोगविलासाचा विचार करू लागतात.

“ज्याप्रमाणे पाण्याविना नदी, हिरवळीविना वन आणि घ्वालांशिवाय गाईना शोभा येत नाही; त्याचप्रमाणे राजाविना राज्याला शोभा येत नाही.” २९

“जगात चांगल्या-वाईटाचा निर्णय करणारा राजा नसेल तर संपूर्ण जग अंधःकाराने आच्छादित होईल.” ३६

दुसऱ्या शब्दांत, योग्य राजाविना राज्य दुष्काळग्रस्त जमिनीप्रमाणे कोणत्याही कामाचे नसते. अत्यंत कष्ट करून देखील अशा जमिनीतून कोणतेही फळ प्राप्त होत नाही.

राजाची कर्तव्ये

योग्य राजाच्या अभावी राज्याची होणारी दुर्दशा दाखविण्याबरोबर

रामायण योग्य राजाचे गुण आणि कर्तव्यांचे देखील वर्णन करतात.

“दृष्टी ज्याप्रमाणे शरीराच्या हितामध्येच प्रवृत्त असते, त्याचप्रमाणे राजा राज्यातील सत्य आणि धर्माकार नजर ठेवून असतो.”

३३

“राजा हाच सत्य आणि धर्म आहे. राजा

हाच कुलवंतांचे कुळ आहे. राजा हाच माता-पिता आहे आणि राजा हाच मनुष्यांचा हितचिंतक आहे.” ३४

प्रशासनाची कर्तव्ये

केवळ न्याय-व्यवस्थेची स्थापना करणे, हेच राजाचे कर्तव्य नाही; तर खरा राजा अशा सुविधा निर्माण करतो ज्यामुळे नागरिक

जीवनाचे आध्यात्मिक लक्ष्य प्राप्त करू शकतील. आता आपण उपरोक्त समस्यांवर थोडी नजर टाकू. याचे वर्णन कुंभकर्णाने केलेल्या रावणाच्या भत्सनेत आढळते. वस्तुतः रावण सध्याच्या नेत्यांप्रमाणे होता, ज्याला कोणताही सदुपदेश ऐकण्याची इच्छा नव्हती. त्यांना चांगल्या गोष्टी नको असल्याने ते सदुपदेश ऐकत नाहीत. परंतु, रामायणात आपल्या लाभार्थ याचे वर्णन करण्यात आले आहे.

युद्धकांड, अध्याय ६३ च्या श्लोक क्र. ७-२१ मध्ये याचे वर्णन येते.

जो राजा आपल्या सचिव, मंत्रांच्या सल्ल्यानुसार कार्य करतो आणि बुद्धीद्वारे सुहृद लोकांना ओळखतो, तो नीतिमत्तेच्या मार्गावर प्रगतीशिल राहतो. तो कर्तव्य आणि अकर्तव्य यामध्ये विवेक करू शकतो.” ७-८

राजाने आपल्या बुद्धीद्वारे जाणावे की कोणत्या मित्र किंवा मंत्रांवर विश्वास ठेवावा आणि त्यानुसार कार्य करावे. सत्ता ठिकविण्यासाठी राजाला असे करणे आवश्यक आहे.

“जो मनस्वी राजा योग्य सल्ला घेऊन दान, भेद आणि पराक्रम करतो आणि योग्य वेळी धर्म, अर्थ, काम इत्यादीचे सेवन करतो, तो या लोकात कधीच दुःख किंवा संकटांना सामोरे जात नाही.” ११-१२

येथे मनस्वी राजा म्हणजे आध्यात्मिक ज्ञान आणि सदगुणांनी युक्त राजा. सदगुणांना समजल्याविना कोणताही व्यक्ती राजा किंवा नेत्याची (अगदी माता, पिता, पती, शिक्षक इत्यादी) भूमिका निभावू शकत नाही. परंतु, केवळ सदगुणांना जाणणे पुरेसे नाही, व्यक्तीने त्यानुसार जीवनयापन करायला शिकविले पाहिजे.

“राजाने अर्थतज्ज आणि बुद्धिमान मंत्रांचा सल्ला घेऊन जनसामान्यांच्या हितार्थ असलेले कार्य करावे.” १३

राजा किंतीही बुद्धिमान असला तरी त्याने इतरांच्या सल्ल्यानुसार कार्य करणे उत्तम ठरते.

गुर्वथे त्यक्तराज्यो व्यचरदनुवनं पश्यपदभ्यां प्रियायाः
पाणिस्पर्शाक्षमाभ्यां मृजितपथरुजो यो हरीन्द्रानुजाभ्याम् ।
वैरूप्याच्छूर्पणख्याः प्रियविरहुषारेपितभूविजृभ्य-
त्रस्ताब्धिर्बद्धसेतुः खलदवदहनः कोसलेन्द्रोऽवतान्नः ॥

आपल्या पित्याचे वचन राखण्यासाठी श्री रामचंद्रांनी त्वरित आपल्या राज्यपदाचा त्याग केला आणि आपली पत्नी, सीतादेवीसह एका वनातून दुसऱ्या वनात अशा कोमल चरणकमळांनी भ्रमण करू लागले जे सीतादेवीच्या हाताचा स्पर्श देखील सहन करू शकत नव्हते. भगवंतांबरोबर हनुमंत आणि त्यांचा छोटा भाऊ, लक्ष्मण होता. त्यांनी वनवासात श्री सीता-रामांची अहोरात्र सेवा केली. शूर्पणखेचे नाक कापल्यावर श्री राम सीतादेवीपासून दुरावले गेले. आपल्या क्रोधाद्वारे केवळ भूकूटींच्या हालचालीने त्यांनी समुद्राला भयभीत केले. तत्पश्चात समुद्राने त्याच्यावर सेतू निर्माण करण्याची परवानगी दिली. अशा प्रकारे श्री रामांनी लंकेत प्रवेश करून रावणाचा वध केला. असे भगवान श्री रामचंद्र आम्हासर्वांचे रक्षण करोत. (श्रीमद्भागवत ९. १०. ४)

राजाने योग्य मंत्रांच्या सल्ल्यानुसारच कार्य केले पाहिजे. या शलोकात वर्णन केलेल्या मंत्रांकडे केवळ शैक्षणिक ज्ञान नव्हे तर व्यावहारिक ज्ञान देखील होते.

“काही स्वार्थी मंत्री चालाक शत्रुंशी संधी करतात आणि आपल्या स्वामीचा विनाश करण्यासाठी त्याच्याकडून विपरीत कार्य करवून घेतात.” १७

स्वतःच्या स्वार्थासाठी शत्रुंशी संगनमत करणारे मंत्री खरेतर राजाचे शत्रुच असतात.

“स्वतःची स्तुती ऐकून प्रसन्न होणारा चंचल स्वाभावाचा राजा कोणताही विचार न करता कोणतेही कार्य करण्यासाठी धडपडतो. त्याच्या व्यक्तिमत्त्वातील हे छिंद्र (दुर्बलता) शत्रू ओळखतात आणि त्याचा आपल्या हितासाठी वापर करतात.” १९

रामराज्याचे लक्षण

खाली रामराज्याची काही लक्षणे सांगितली आहेत. ते अशा समाजाचे चित्रण करतात जेथील राजा सद्गुणी आणि चारित्र्यवान असतो. यावरून दिसून येते की राजाचा राज्यावर किती प्रभाव आहे. इतकेच नाही, प्राचीन काळात राज्यावर येणाऱ्या कोणत्याही समस्येची जवाबदारी राजावर लादली जात असे.

खालील वर्णन युद्धकांड, अध्याय १२८, श्लोक क्र. ९८-१०६ मध्ये आढळतात. श्री राम अयोध्येला परत येत असातान भरत याविषयी कथन करतात.

“श्री रामांच्या शासनकाळात विधवेचा आक्रोश कधीच ऐकायला येत नसे. सर्व इत्यादी दुष्ट जंतूंचे भय नव्हते आणि कोणत्याही प्रकारची रोगराई अस्तित्वात नव्हती.” ९८

“संपूर्ण जगात कोठेही चोर-दरोडेखोरांचा सुळसुळात नव्हता. कोणताही व्यक्ती अहितकारी कार्य करीत नसे आणि वृद्ध लोकांना बालकांचे अंत्यसंस्कार करावे लागत नव्हते.” ९९

“सर्व लोक नेहमी प्रसन्न राहत होते. सर्वज्ञ धर्मपरायण होते आणि श्री रामांकडे पाहून ते कधी दुसऱ्यांना कष्ट देत नसत.” १००

हा योग्य राजाचा प्रभाव आहे. त्याचा प्रभाव संपूर्ण वातावरणाला बदलून टाकतो. लोक परस्परांशी सहयोग करू लागतात, लोकांमधील अपराधी भावना प्रायः समाप्त होते, ते निसर्गांशी सामंजस्य ठेवून कार्य करू लागतात आणि मनुष्य प्रत्येक जीवाप्रति सौहार्दपूर्ण व्यवहार करू लागतो. सध्याच्या युगात या गोर्टींची अपेक्षा केली जाऊ शकत नाही; परंतु योग्य राजा निश्चितपणे मानवतेला या दिशेने घेऊन जाऊ शकतो. परंतु, एखादा राजा जर आपल्यातील दुष्ट

“आपल्या भावांबरोबर श्री रामांनी अकरा हजार वर्षांपर्यंत अयोध्येवर राज्य केले.”

पाप-पुण्याचा सहावा भाग

रामायणातून पाहता येते की कशा प्रकारे राजा वेश पालटून राज्याची परिस्थिती पाहण्यासाठी बाहेर पडत असे. तो आपल्या कर्तव्यांचे तंतोतंत पालन करतो आणि या कर्तव्यपालनालाच आपल्याचे जीवनाचे सुख आणि सफलता मानतो. यामुळे अशा राजाचे असणे आवश्यक आहे जो आपला देश, प्रजेप्रति कर्तव्याची जाण ठेवणारा असावा, जो ज्ञान आणि सद्गुणांनी युक्त आहे आणि कोणत्याही परिस्थितीत देश आणि प्रजेच्या रक्षणासाठी सदैव कटिबद्ध असतो.

योग्य राजा निश्चितपणे मानवतेला या दिशेने घेऊन जाऊ शकतो.

स्वभाव आणि भौतिकवादी इच्छांना लपवून वरकरणी महान नेता असल्याचे ढोंग करतो तेव्हा निश्चितच तो संपूर्ण राज्याचा विनाश घडवून आणतो.

“श्री रामांच्या राज्यात वृक्षांची मुळे जमिनीला घट्ट पकडून असत. हे वृक्ष नेहमी फुल, फळांनी भरलेले असत. आकाशातील मेघ प्रजेच्या इच्छा आणि गरजेनुसार पाऊस पाडत. वायू संथ गतीने वाहत असे, ज्याचा स्पर्श अत्यंत सुख प्रदान करीत असे.”

‘ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य आणि शूद्र हे चारी वर्णातील लोक लोभरहित होते. सर्वज्ञ आपापल्या वर्णश्रिमोचित कर्मद्वारे आनंदी होते आणि सर्वज्ञ त्यांचे पालन करीत असत.” १०४

“श्री रामांच्या शासनकाळात सर्व प्रजा धर्मपरायण होती. ते नेहमी सत्यवचनी होते. सर्व लोक सद्गुणांनी युक्त होते आणि सर्वांनी धर्माचा आश्रय घेतला होता.” १०५

या संदर्भात उत्तरकांड, अध्याय ७४, श्लोक क्र. ३०-३३ मध्ये वर्णन येते,

“राज्यातील व्यक्ती जर अर्थम आणि अनावश्यक कार्य करतो तेव्हा त्यामुळे तो राजाच्या दारिद्र्याचे कारण बनतो आणि राजाला नरकवास भोगावा लागतो, यामध्ये शंका नाही. त्याचप्रमाणे जो राजा धर्मपूर्वक प्रजेचे पालन करतो, तो प्रजेच्या वेदाध्ययन, तप आणि शुभकर्मांच्या पुण्याचा सहावा भाग प्राप्त करतो.”

यावरून दिसून येते की राजा आपल्या राज्यात होणाऱ्या पुण्यकर्मांचा सहावा भाग प्राप्त करतो; परंतु त्याबरोबर राज्यात होणाऱ्या पापकर्मांचा देखील सहावा भाग स्वीकारावा लागतो.

श्रीनंदनंदन दास श्रील प्रभुपादांचे शिष्य आहेत आणि त्यांनी कृष्णभावनेवर आधारित अनेक पुस्तकांची तसेच लेखांची रचना केली आहे.

विभीषणाची शरणागती

शरणागतीसाठी सर्वप्रथम योग्यता म्हणजे व्यक्तीने आपले दोष जाणून त्यांचा स्वीकार केला पाहिजे. विभीषणाची शरणागती महत्त्वपूर्ण आहे कारण श्री रामांसमोर येताच त्यांनी स्वतःमधील दोष सांगून आपला परिचय करून दिला. त्याने सांगितले की तो जटायुचा वध आणि सीतेचे अपहरण करणाऱ्या रावणाचा छोटा भाऊ आहे.

खेरेतर, विभीषण रावणाचे खेरे हितचिंतक होता. त्याने सत्तेच्या लोभापोटी रावणाचा त्याग करून श्री रामांचा पक्ष निवडला नाही. प्रथम त्याने सर्वोतोपरी रावणाला समजावून भाऊ होण्याचे कर्तव्य निभावले आणि भगवद्‌विरोधी व्यक्तीचा संग त्यागून त्याने भगवद्‌भक्त असल्याचा परिचय दिला. भगवान् नृसिंहदेवांची शरणागती प्राप्त करण्यासाठी भक्त

प्रह्लादांनी आपल्या पित्याचा, हिरण्यकशिपूचा त्याग केला नाही का? मथुरेच्या द्वीजपत्नींनी श्रीकृष्णांना भेटण्यासाठी आपल्या पतींचा त्याग केला नाही का? श्री रामांप्रति प्रेम व्यक्त करताना भरताने माता कैकयीचा त्याग केला नाही का? इतिहासातील अनेक राजांनी भगवद्‌प्रासीसाठी वैभवशाली राज्य, पत्नी, पुत्र, धन-संपतीचा त्याग केल्याचा उल्लेख आलेला नाही का?

खरा हितचिंतक भाऊ या नात्याने विभीषणाने रावणाला सर्वप्रकारे समजविण्याचा प्रयत्न केला. पण, विभीषणाचे सर्व प्रयत्न पालथ्या घड्यावर पाणी ओतल्यासारखे ठरले. विभीषण आधीपासून श्री रामांचा भक्त होता. रावणाला श्री रामांप्रति शत्रुभाव सोडण्याचा सल्ला देत असताना रावणाने त्याला राज्यातून

हाकलून दिले. अंततः विभीषण श्री रामांची शरण घेत म्हणाला, “हे भगवंता! आपणास शरण आलेल्या कोणत्याही व्यक्तीचा आपण स्वीकार करता, असा आपला प्रण आहे. मी आपले नाम, आपले यश आणि वचनाची महिना श्रवण केली आहे. यास्तव मी आपल्या चरणी शरण आलो आहे.” असे म्हणत त्याने श्री रामांच्या चरणी स्वतःला समर्पित केले.

विभीषणाची शरणागती पाहून श्री राम प्रसन्न झाले. जीव अनादी काळापासून ब्रह्मांडात भटकत आहे आणि अंततः जेव्हा तो भगवंतांकडे पोहोचतो तेव्हा भगवंतांना अतिशय आनंद होतो.

विभीषण आपल्या चार सहकाऱ्यांबरोबर श्री रामांची शरण घेण्यासाठी आले होते. खन्या नेत्यानुसार श्री रामांनी आपल्या वरिष्ठ

मंत्रांकडून सल्ला घेतला. सुग्रीव, जांबवान आदींनी विभीषणावर शंका करीत त्याचा अस्वीकार करण्याचा सल्ला दिला. परंतु, हनुमंतांचे मत इतरांहून भिन्न होते. हनुमंतांचे वचन ऐकून श्री रामांनी घोषित केले की त्यांना शरण आलेल्या विभीषणाला ते निराश करणार नाहीत. श्री राम म्हणाले,

सकृदेव प्रपन्नाय तवास्मि इति च याचते ।

अभयं सर्वभूतेभ्यो ददाम्येतद् ब्रतं मम ॥

“व्यक्तिने एकदा जरी म्हटले, ‘हे श्री राम!

मी आपला आहे!’ त्याला मी त्वरित शरण देऊन अभय प्रदान करतो. हे माझे ब्रत आहे.”

केवळ विभीषणाच नाही तर श्री रामांनी त्याच्याबरोबर आलेल्या चार सहकाऱ्यांचा देखील कोणतेही प्रश्न न विचारता स्वीकार केला. विभीषणासारख्या महान भक्ताबरोबर राहिल्याने त्यांना देखील भगवान श्री रामांचे चरणकमळ प्राप्त झाले. यास्तव आपण भगवद्भक्तांच्या सान्निध्यात राहिल्यास

निश्चितच भगवद्कृपा प्राप्त होईल.

खेरेतर विभीषण विद्रोही नव्हे तर रावणाचा हितचितक होता. मूर्ख व्यक्ती विचार करतो की त्याच्या निकटस्थ संबंधीना त्याच्या चांगल्या-वाईट क्रियाकलापांचे भागीदार व्हावे लागेल. विभीषणाचा जन्म राक्षसकुळात झाला असला तरी श्री रामांनी त्याचे कुळ न पाहता त्याच्या वृतीला महत्त्व दिले. यास्तव राक्षसकुळाचा संहार केल्यानंतर त्यांनी विभीषणाकडे लंकेचे राज्य सुपूर्दू केले. 🌸

आकर्षक व्यक्तिमत्व निर्माण करा

-शुभविलास दास

आपणास आकर्षक आणि प्रभावशाली व्यक्ती बनायचे आहे का? असे व्यक्तिमत्व कसे बनवावे जेणेकरून सर्वजण तुमच्याकडे आकर्षित होतील? तुमच्यावर प्रेम करतील आणि तुमचा सम्मान करतील?

याबाबत रामायणातून घेतलेले काही विचार आपली मदत करू शकतात.

१. सम्मान केल्याने सम्मान प्राप्त होतो : फवाच्याचे पाणी उत्साहाने वर उसठते आणि सुंदरीत्या खाली पडते. त्याचप्रमाणे आपण मनापासून इतरांना सम्मान केला तर आपणास देखील सम्मान प्राप्त होईल.

रामायणात श्री राम वानरसेनेला भेटतात तेव्हा त्यांना एकमेकांचा सम्मान करण्याची शिकवण देतात. सुग्रीव पहिल्यांदा राम-लक्ष्मणांना भेटले तेव्हा त्यांनी केवळ श्री रामांचा सम्मान केला आणि लक्ष्मणाला सामान्य व्यक्ती समजून त्याची उपेक्षा केली. श्री राम सुग्रीवाला धडा शिकवू इच्छित होते. यास्तव सुग्रीव आणि वालीमधील पहिल्या लढाईत त्यांनी वालीचा वध केला नाही आणि त्याच्यामार्फत सुग्रीवाला चांगलाच दंड दिला. अंतत: सुग्रीवाला आपली चूक लक्षात आली

आणि त्याचा त्याला पश्चात्ताप झाला.

२. इतरांच्या कल्याणाचा विचार करा : स्वार्थरहित होऊन जेव्हा आपण इतरांचार विचार करतो तेव्हा स्वाभाविकपणे आपण त्यांना आपल्याकडे आकर्षित करतो. दुसरीकडे, आपण स्वार्थी बनून इतरांकडून काहीतरी प्राप्त करण्याची भावना ठेवतो तेव्हा लोक आपल्यापासून दूर जाऊ लागतात.

रामायणात रावणाने स्वतःच्या लोकांचा सम्मान देखील गमावला, कारण तो नेहमी स्वतःच्याच स्वार्थाचा विचार करीत असे. अगदी त्याच्याप्रति प्रामाणिक असलेल्या लोकांची देखील तो कदर करीत नसे. सीतादेवीचे अपहरण करण्यासाठी त्याने आपलाच मामा, मारिचाचा बळी दिला. सीतादेवीप्रति आसक्तीमुळे जेव्हा श्री रामांनी त्याच्याविरुद्ध युद्ध पुकारले तेव्हा स्वतःच्या स्वार्थी इच्छेपोटी त्याने निःसंकोचपणे आपले पुत्र, बंधू, मंत्री आणि आपल्या असंख्य सैन्याचा बळी दिला. युद्धात जितके राक्षस मारले जात, त्यांचा अंत्यसंस्कार करण्याएवजी तो त्यांचे मृतदेह समुद्रात फेकून देत असे, जेणेकरून दुसऱ्या पक्षाला रावणाला झालेल्या

नुकसानीचा पत्ता लागू नये.

दुसऱ्याबाजूला श्री रामांचे उदाहरण आहे. त्यांचे स्वतःचे लोक तर सोडाच अगदी शत्रुपक्षातील लोक देखील त्यांच्यावर प्रेम करीत होते, कारण ते सदैव इतरांच्या हिताचाच विचार करीत. जटायुप्रति आपली कृतज्ञता व्यक्त करण्यासाठी श्री रामांनी एका पुत्राप्रमाणे त्यांचा अंत्यसंस्कार केला. युद्धात जितके वानर मारले गेले, श्री रामांनी अंत्यंत सम्मानपूर्वक आणि सावधपूर्वक सर्वांची शरीरे सांभाळून ठेवली आणि हनुमंत जेव्हा हिमालयातील संजीवनी घेऊन आले तेव्हा सर्वांना पुनः जीवित केले.

अशा प्रकारे दुसऱ्यांचा सम्मान करून तसेच त्यांच्याविषयी सकारात्मक विचार केल्याने आपण त्यांच्यासाठी आकर्षक बनतो. 🌸

शुभविलास दास लेखक आहेत. त्यांची इंग्रजी भाषेत “रामायण - द गेम ऑफ लाइफ” नामक पुस्तकांची श्रृंखला प्रकाशित केली आहे. यामध्ये रामायणाच्या आधारे व्याख्यारिक जीवनासाठी आवश्यक शिकवणी प्रस्तुत केल्या आहेत.

सामाजिक आरोग्यासाठी महाविद्यालये

युद्धाला प्रभुपाद आणि त्यांच्या काढी शिव्यांमध्ये वृंदावन येथे मार्च १९७४ साली द्वनिमुद्दित करण्यात आला.

श्रील प्रभुपाद : सभ्य नागरिकांचा स्वार्थासाठी उपयोग करून घेणे, हा कलियुगातील राजकारणी लोकांचा मुख्य उद्देश असेल. यामुळे नागरीक अत्यंत अडचणीत येतील आणि त्रस्त होतील. एका बाजूला अपुरा पाऊस आणि त्यामुळे कमी अन्नपुरवठा होत असेल आणि दुसऱ्या बाजूला शासनाने बसविलेले अनेक प्रकारचे कर असतील. आणि, याप्रकारे त्रस्त झाल्यामुळे लोक स्वतःची घरेदारे सोडून वनात जातील.

अत्रेय ऋषी दास : आजकाल शासन केवळ पैसा गोळा करते; पण कोणतेही काम करीत नाही.

श्रील प्रभुपाद : प्रत्येकजण हा त्याच्या कुवटीप्रमाणे कार्यरत झाला पाहिजे, हे पाहणे शासनाचे कर्तव्य आहे. बेरोजगारी असू नये, कारण ती समाजातील एक भयानक गोष्ट आहे. पण, शासनाने लोकांना जमिनीपासून दूर करून शहरात येण्यास भाग पाडले आहे. त्यांना वाटते, “इतक्या

लोकांना शेतामध्ये काम करून काय उपयोग ? त्यापेक्षा आपण प्राण्यांची हत्या करून त्यांचा नित्य आहारामध्ये उपयोग करू शकतो ? ” हे सर्वांत सोपे आहे, कारण त्यांना पापमय कृत्याबद्लच्या अपरिहार्य कर्मांच्या नियमांची जाणीव नाही. “जर आम्ही गाईचा मांसाहार करू शकतो तर जमिनीची मशागत करण्यासाठी कष्ट करण्यात काय अर्थ आहे ? ” या विचारांचा प्रादुर्भाव संपूर्ण जगभर झालेला आहे.

अत्रेय ऋषी दास : हो. शेतकऱ्यांची मुले शेतीचा त्याग करून शहराकडे जात आहेत.

श्रील प्रभुपाद : ‘ना कळस ना पाया’ हा मूर्खपणा तुम्हाला माहीत आहे? पाहुण्यांच्या उपभोगासाठी महाविद्यालयीन मुर्लींचा उपयोग करावा, असे नेते लोकांना वाटते. जगभर सर्वत्र समाज हा प्रदूषित झाला आहे. म्हणून लोक चांगल्या शासनाची अपेक्षा कसे करू शकतात ? काही लोक शासनकर्ते होतील, पण ते पूर्वीच प्रदूषित झालेले असतात. म्हणून ज्या ठिकाणी आपले हरे कृष्ण केंद्र असेल त्याठिकाणी आपण सर्वप्रथम लोकांना प्रशिक्षित करण्यासाठी महाविद्यालये स्थापन केली पाहिजेत. लोकांना त्यांच्या स्वाभाविक गुणांनुसार बौद्धिक, प्रशासकीय, औद्योगिक प्रशिक्षण देण्यात आले पाहिजे. आणि, याबरोबर प्रत्येकाला हरे कृष्ण महामंत्राचा जप, श्रीमद्भगवद्गीतेतील आत्मज्ञानाचे श्रवण आणि सर्व प्रकारच्या कर्मांचे श्रीकृष्णांप्रति समर्पण, अशा गोष्टींच्या नियमित पालनाद्वारे आध्यात्मिक जाणीव करून दिली गेली पाहिजे. अशा रीतीने प्रत्येकाचे जीवन परमेश्वराच्या भक्तीत बदलून जाईल.

याबरोबरच व्यावहारिक कार्यासाठी आपण समाजामध्ये विविध विभाग करून त्यांचे एकत्रित आयोजन केले पाहिजे, कारण प्रत्येकाची बौद्धिक क्षमता ही सारखीच असू शकत नाही. जे अत्यंत बुद्धिमान आहेत त्यांनी ब्राह्मण पुरोहित, शिक्षक, सल्लागार बनले पाहिजे. जे व्यवस्थापन करण्यासाठी आणि

इतरांचे रक्षण करण्यासाठी योग्य आहेत, त्यांनी प्रशासकीय अधिकारी आणि सैन्याधिकारी बनले पाहिजे. जे अन्नधान्य निर्मिती आणि गोपालनामध्ये कुशल आहेत, त्यांनी ‘वैश्य’ व्यापारी बनले पाहिजे. आणि, जे इतरांना मदत करू शकतात, कारागिरी उत्तम प्रकारे करू शकतात, त्यांनी ‘शूद्र’ बनले पाहिजे.

ज्याप्रमाणे तुमच्या शरीर रचनेमध्ये विविध कार्यानुसार विभाग आहेत, त्याप्रमाणे सामाजिक शरीरामध्ये देखील असले पाहिजेत.

- तुम्हाला सुरक्षितपणे रस्त्याच्या पलीकडे घेऊन जाणे. त्याप्रमाणे समाजरूपी देहाचा केंद्रबिंदू एकच असला पाहिजे - भगवान श्रीकृष्णांची सेवा करण्याकरिता प्रत्येकाने एकमेकांना मदत केली पाहिजे.

सत्स्वरूप दास गोस्वामी : या प्रकारचे महाविद्यालय सर्व सामान्य लोकांसाठी देखील असले पाहिजे ?

श्रील प्रभुपाद : हो. प्रत्येकासाठी अशी महाविद्यालये असावीत. उदाहरणार्थ,

प्रत्येकजण हा त्याच्या कुवटीप्रमाणे कार्यरत झाला पाहिजे, हे पाहणे शासनाचे कर्तव्य आहे.

जर प्रत्येकजण मेंदू (बुद्धिमान) अथवा हात (प्रशासक) बनण्यास इच्छुक असेल तर ‘उदर’ (शेतकरी) किंवा ‘पाय’ (कामगार) म्हणून कार्य कोण करणार ? सर्व प्रकारचे उद्योग असले पाहिजेत. मेंदू, हात, उदर, पाय इत्यादी सर्वांची गरज आहे. म्हणून तुम्ही सामाजिक शरीर एकत्रित केले पाहिजे. काही लोक मेंदू म्हणून कार्य करतील, इतर काही हात म्हणून, आणखी काही उदर म्हणून तर काही पाय म्हणून. अशा प्रकारे समाजरूपी शरीर पूर्णपणे सुदृढ ठेवणे, हाच मूळ उद्देश आहे.

प्रत्येकजण आपल्या स्वाभाविक गुणांनुसार कार्यरत आहे, हे तुम्ही पाहायला हवे. हे महत्त्वाचे आहे. मुद्दा हा आहे की, सर्व प्रकारचे कर्म हे भगवद्भक्ती होऊ शकते. केवळ लोक स्वाभाविक गुणांनुसार कार्यरत आहेत, हे पाहणे महत्त्वाचे आहे. उदाहरणार्थ, चालत असताना तुमचा मेंदू कार्य करीत असतो – “या मार्गाने जा, त्या मार्गाने जा, समोरून मोटार येत. आहे.” मेंदू पायांना आज्ञा देतो, “या बाजूला ये.” या ठिकाणी मेंदूचे आणि पायांचे कार्य वेगवेगळे आहे; परंतु उद्देश मात्र एकच आहे

अभियांत्रिकी महाविद्यालय हे प्रत्येकासाठी असते, पण त्यासाठी लोकांनी प्रशिक्षणाची तयारी ठेवली पाहिजे. आता हाच आमचा मुख्य कार्यक्रम आहे, कारण हे तथाकथित पुढारी जगातील सर्व लोकंचे चुकीचे मार्गदर्शन करून दिशाभूल करीत आहेत. तेव्हा मुले अशा कृष्णभावनेवर आधारित प्राथमिक विद्यालयांतून शिक्षण घेतील आणि जेव्हा ते तरुण होतील तेव्हा ते त्यांच्या स्वाभाविक व्यवसायिक गुणांमध्ये आणि कृष्णभावनेमध्ये अधिक प्रगती करण्यासाठी कृष्णभावनायुक्त महाविद्यालयांमध्ये प्रवेश करू शकतील.

अत्रेय ऋषी दास : आम्ही त्यांना व्यावसायाचेही शिक्षण देऊ शकतो का ?

श्रील प्रभुपाद : नाही, या आधुनिक व्यवसायाचे नाही. कारण तो व्यावसाय नसून मूर्खपणा आहे. व्यवसाय म्हणजे इतकेच कष्ट करणे जेणेकरून तुम्हाला पुरेसे अन्नधान्य आणि इतर पिकांचे उत्पादन करणे शक्य होईल, स्वतःला तसेच तुमच्या जनावरांना (विशेषत: गाईना) आवश्यक तितका आहार प्राप्त करता येईल. या प्रकारे गाय ही मानवी

(उर्वरित भाग - पान क्र. ३३ वर)

निर्मल सुख

शुद्ध, असीमित, सतत वृद्धिगत होणाऱ्या सुखाची प्राप्ती शक्य आहे का?

- ऊर्मिला देवी दासी

या भौतिक जगात सुख मिळू शकते का? आपल्यापैकी अधिकतर लोकांच्या जीवनात दुःखांचे प्रमाण थोडे कमी झाले तर आपण त्याला सुख मानतो. श्रील प्रभुपाद संगतात, “काही काळासाठी दुःखांचे प्रमाण कमी झाले तर आपणास सुखी झाल्याचे वाढू लागते.” (प्रवचन, टोकियो - २७ जानेवारी १९७५) भौतिक स्तरावर दुःख अथवा शोकाविना सुखाचे अस्तित्वच असू शकत नाही. “हा भौतिक संसार आहे,” श्रील प्रभुपाद लिहितात, “द्वंद्वांनी भरलेला संसार आहे. येथे दुःखाविना सुख आणि सुखाविना दुःख समजू शकत नाही. यास्तव या जगाला सापेक्ष जगत् म्हटले गेले आहे.” (भगवान कपिलदेवांची शिकवण, ७ वा अध्याय, १३ वा श्लोक)

आपण ज्याला सुख मानतो ते आपल्या पूर्वीच्या दुःखद अनुभवांवर आधारित असते. भुकेच्या पीडेमुळे भोजनात सुख घेतो, अन्यथा भोजन कितीही स्वादिष्ट असले तरी भुकेविना ते आपणास सुख देऊ शकत नाही. झोप आपणास तेब्हाच हवीशी वाटते जेब्हा आपण पूर्णपणे थकून गेलो असतो. संभोगामध्ये सुख वाटते कारण ते आपल्यातील ज्वलंत कामवासनेला शांत करते. आणि, एकटेपणातील दुःख मिटविण्यासाठी आपण कोणाशीतरी मित्रता करण्याचा अथवा संगत करण्याचा प्रयत्न करतो.

या संसारातील सुखाचे आणखी एक लक्षण आहे की ते काळाच्या ओघात कमी होत

जाते. देवर्षी नारदमुनी भौतिक सुखाची तुलना एका फुलाशी करतात. फूल ताजे असताना फारच आकर्षक दिसते; परंतु सुकून गेल्यावर अगदीच अनाकर्षक वाटू लागते. (श्रीमद्भागवत ४.२९.५४) ते सांगतात की भौतिक सुख प्रदान करणाऱ्या सर्व वस्तू एके दिवशी अनाकर्षक, रसहीन बनतील. श्रील प्रभुपाद लिहितात, “भौतिक विषय अंतः फिके पडतात आणि त्यांना फार काळापर्यंत आपण त्यांना ऐकू इच्छित नाही. आपणास बदल हवा असतो, नवे काहीतरी हवे असते.” विचार करा की, आपण दररोज सकाळ, दुपार, संध्याकाळ आपणास आवडणारा पदार्थ खात असूत र काहीच दिवसात आपणास त्याच त्या गोष्टीचा कंटाळा येईल. त्यातून मिळणारे सुख कमी होत जाईल. सदैव चांगल्या मित्रांच्या संगतीत राहणारा व्यक्ती देखील कधी कधी एकांतपणाची इच्छा करतो. त्यामुळे जितके भौतिक सुख आहेत त्यांना भोगण्यासाठी कधी

कधी त्यांचा त्यागही करावा लागतो. श्रील प्रभुपाद वर्णन करतात - “भौतिक परिस्थितीचा अर्थ आहे, एका स्थितीचा काही काळासाठी स्वीकार करणे आणि पुन्हा नंतर ती बदलणे. पुन्हा पुन्हा असा बदल हवा असण्याच्या या इच्छेला भोग-त्याग असे म्हटले आहे, अर्थात - एकाच वस्तूचा वारंवार भोग आणि त्याग करणे. या जगातील कोणताही व्यक्ती कायमस्वरूपी भोग स्तरावर किंवा त्याग स्तरावर राहू शकत नाही.” (भक्तिरसामृतसिंधू, भूमिका)

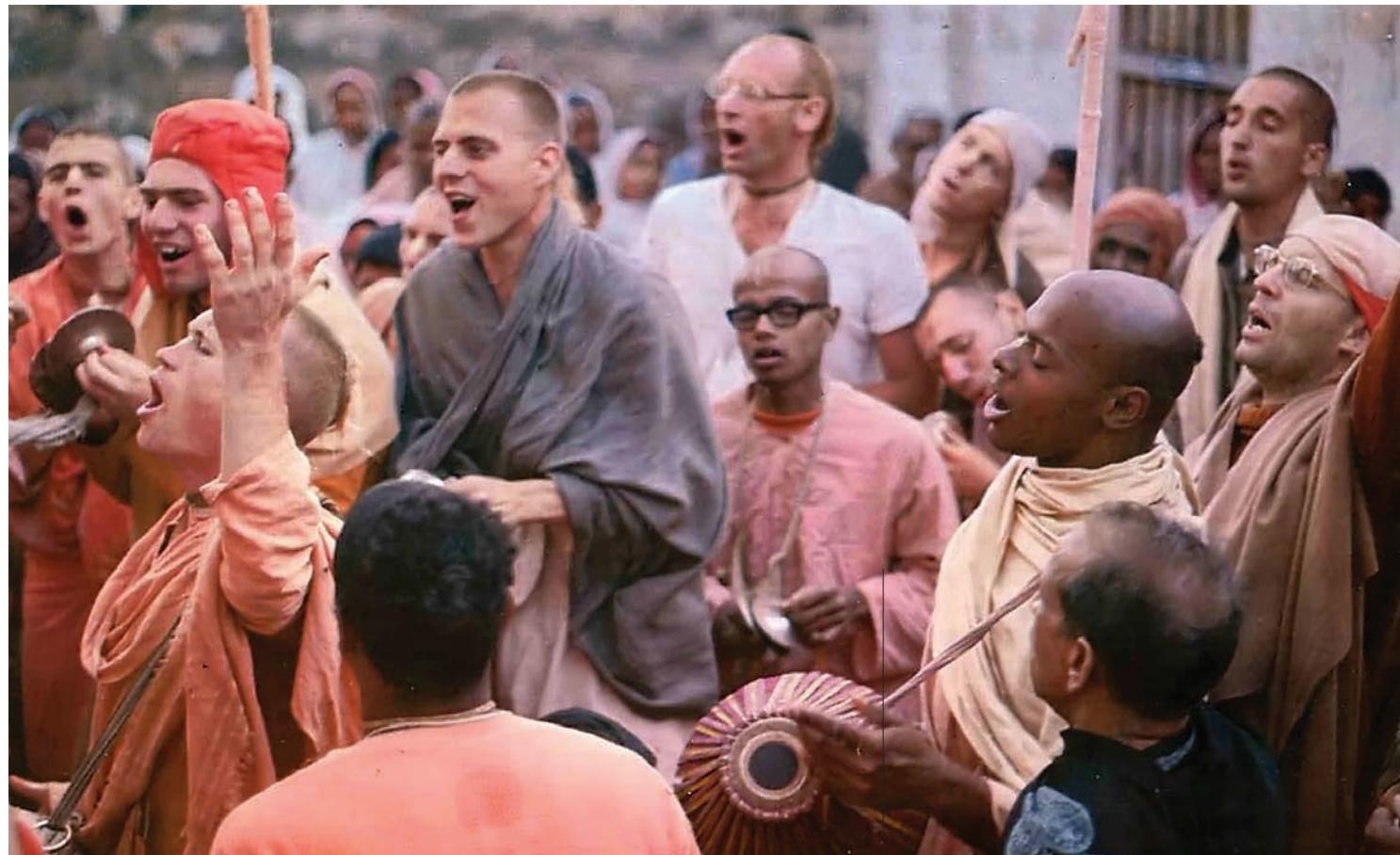
आपल्याद्वारे काम केल्यानंतर सुन्नी घेणे, खाणे आणि नंतर खाणे बंद करणे इत्यादी भोग-त्यागाचे चक्र दर्शवितात. कोणत्याही सुखप्रद कार्यामध्ये आपणास कायमस्वरूपी सुख देण्याची क्षमता नाही. त्यामुळे या सुखातील रोमांच टिकविण्यासाठी कधी कधी त्या सुखाचा त्याग करावा लागतो. परंतु, असे नाही की त्याग केल्यानंतर पुन्हा सुख उपभोगताना त्यात पूर्वीप्रमाणे शंभर टक्के सुख मिळणार, काळाबरोबर

ते नक्कीच कमी कमी होत जाणार.

खन्या सुखाची आंतरिक इच्छा

आपणास दुःखांवर आधारित सुख नको आहे आणि मधेमधे त्यागामुळे खंडीत सुख देखील नको आहे. यावरून हे दिसून येते की अखंड, निर्बाध सुख कुठे ना कुठे तरी अवश्य असले पाहिजे. आपण अशा सुखाबाबत गाणी लिहितो, गाणी गातो आणि त्याची स्वप्ने देखील पाहतो जे पूर्णतया दुःखरहित असून निरंतर वृद्धिंगत होत जाईल. आपली प्रेमगीते या अंतहीन सुखाची शाश्वती देतात जे प्रतिक्षण वाढत जाईल आणि आपण कल्पना करतो की जसजसे आपण शिक्षण, कुटूंब, धन, भोगवस्तू आणि विविध पदे प्राप्त करू तसेआपल्या सुखा-समाधात वृद्धी होईल.

जर असे अंतहीन आणि सदैव वृद्धिंगत होणारे सुख कुठेच अस्तित्वात नसेल तर आपण त्याचा शोध तरी का घेत आहोत?

याचे उत्तर असे की, हे भौतिक जगत आपले वास्तविक निवासस्थान नाही. भगवान श्रीकृष्ण भगवद्गीतेच्या दुसऱ्या अध्यायात सांगतात की, आपण सर्वजण शाश्वत आत्मा आहोत आणि या जड शरीरामध्ये बद्ध झालो आहोत. महान वैष्णवाचार्य, श्रील रूप गोस्वामी वर्णन करतात की, आपल्या मूळ स्वरूपात जीवात्मा भगवंतबरोबर विविध प्रकारे प्रेमाचे आदान-प्रदान करतो. या आदान-प्रदानातील आनंद निरंतर वाढणारा असतो आणि किंचीतही दुःखाच्या स्पर्शाविना तो सतत निर्बाधपणे चालू राहतो. आपण अशा निर्बाध आनंदाच्या या स्थितीचा वास्तव शोध घेत आहे, कारण तो आपल्या मूळ स्वभावाचे अभिन्न अंग आहे. अंतहीन सुख आपला जन्मसिद्ध अधिकार आहे; परंतु ज्याप्रमाणे वनात राहणारा पशू वाळवंटात पोहोचल्यावर पाणी आणि सावलीचा व्यर्थ शोध घेतो, त्याप्रकारे आपण या निर्बाध सुखाचा अशा ठिकाणी शोध घेत आहोत जे रहस्यमयरीत्या तेथे उपस्थितीच नाही.

खरे सुख काल्पनिक आहे का?

परंतु, काही लोकांना दुःखावर आधारित क्षणिक सुखाच्या भावना इतक्या नियंत्रित करतात की ते अशा मताला कवटाळतात की जीवनात कष्ट, पीडा, शशेक नसेल तर जीवन निरस बनेल. ते अंतहीन सुख उपलब्ध असलेल्या ठिकाणाची कल्पनाचा करू शकत नाही. यास्तव ते आध्यात्मिक सुखाला काल्पनिक मानतात.

परंतु, श्रील सनातन गोस्वामी आणि रूप गोस्वामींसारखे संत आध्यात्मिक सुखाचे वर्णन निरंतर वाढत जाणारे, अशा रूपात करतात. हे सुख जीवात्म्याच्या भगवंतांबरोबरील संबंधावर आधारित असते, असे भगवंत जे अत्यंत व्यक्तिगत देखील आहेत आणि त्याचवेळी असीमित देखील आहेत आणि ते प्रत्येक जीवाबरोबर असंख्य प्रकारे प्रेमव्यवहार करू शकतात.

श्रीमद्भागवताच्या दहाव्या स्कंधाच्या

१३व्या अध्यायावरील टीकेत श्रील सनातन गोस्वामी लिहितात की, श्रीकृष्ण अनंत गुणांनी पूर्ण आहेत आणि असंख्य जीवात्म्यापैकी प्रत्येक जीवात्मा त्यांच्या कोणत्याही एका गुणाकडे आकर्षित होतो.

आध्यात्मिक सुखातील विविधता

भक्तिरसामृतसिंधू ग्रंथात श्रील रूप गोस्वामी

काही अशा आध्यात्मिक आनंदाचे करतात जे वरकरणी दिसायला पीडादायक असते - जसे भय, शोक, चिंता ... इत्यादी. दिसताना या भावना भौतिक दुःखासमान प्रतीत होऊ शकतात; मात्र या उत्यंत उच्चस्तरावरील भावना आहेत. आणि, जेव्हा आपण भगवान अथवा त्यांच्या भक्तांच्या कार्यामध्ये या भावनांना पाहतो तर आपण त्याचा गैरसमज करून घेण्याची शक्यता आहे. या भौतिक

भगवान श्री रामांचा एक गुण आहे - अमर्याद सामर्थ्य

भौतिक बाधा आणि असुविधा असल्यातरी भगवंत कोणतेही कार्य करू शकतात. समुद्रावर अद्भुत सेतू निर्माण करून त्यांनी हे सिद्ध केले की त्यांची भगवत्ता लोकांच्या निवडीवर निर्भर नसून ते प्रत्येक परिस्थितीत भगवंत आहेत. सध्या कोणाला 'भगवान' मानणण्याची फॅशन आली आहे. छोटा-मोठा चमत्कार केल्यावर लोक त्याला भगवान मानू लागतात. खरे भगवंत किती शक्तिशाली आहेत, हे माहीत नसल्याने ते इतरांना भगवान मानू लागतात. भगवान श्री रामांनी मोठमोठ्या पाषाणांना समुद्रावर तरंगत ठेवून सेतू निर्माण केले. हे त्यांच्या अद्भुत शक्तीचे प्रमाण आहे. यास्तव एखादा सामान्य मनुष्य करू शकत नसेल असे अद्भुत कार्य करू शकत नसेल तर त्याचा भगवान म्हणून स्वीकार करतो कारण त्यांनी समुद्रावर तरंगाणाऱ्या दगडांपासून सेतू बांधला. श्रीकृष्णांना आम्ही भगवान मानतो कारण त्यांनी वयाच्या सातव्या वर्षी आणि डाव्या हाताच्या नाजूक करंगळीवर गोवर्धन पर्वत धारण केला. म्हणून आपण कोणत्याही मूर्खाला भगवान मानू नये. (श्रीमद्भागवत : ९.१०.१५)

संसारात ज्या विभिन्न प्रकारे लोक सुख भोगण्याचा प्रयत्न करतात त्याचे अध्ययन करून आपण समजू शकतो की भगवंतांचे भक्त वरकरणी विपरीत प्रतीत होणाऱ्या भावनांमध्ये गहन आनंदाची अनुभूती करतात.

उदाहरणार्थ, लोक अशा चित्रपट आणि पुस्तकांवर पैसे खर्च करतात जे त्यांच्यामध्ये भय, क्रोध आणि आतंकी भावना जागृत करतात. परंतु, या भावनांमध्ये देखील ते रोमांचित होण्याचे सुख घेतात. यातून हा मुद्दा सिद्ध होतो की, जर

भौतिकवादी लोक देखील विविध प्रकारे सुखाचा शोध घेत असतात, तर आध्यात्मिक आनंदात विविधता का बरे नसेल? भगवंत भय, शोक, चिंता इत्यादींच्या माध्यमातून देखील आपल्या भक्तांना असीमित आनंद प्रदान करू शकतात.

भौतिक जगत हे आध्यात्मिक जगताच्या सावलीप्रमाणे असल्याने आध्यात्मिक सुखामध्ये भौतिक सुखाच्या तुलनेत अधिक प्रमाणात विविधता, रहस्य तसेच विविध स्तर आहेत. ते भगवंतांवर प्रेम करणाऱ्या भक्तांचा

आनंद आणि रोमांच निरंतर वाढवित असतात. इतकेच नाही, तर आपण या जगात रहात असताना देखील जर आपण श्रीकृष्णांवर प्रेम करू तर प्रतिक्षण आपण त्या दिव्यानंदाचा अनुभव करू शकतो, जो सर्वप्रकाराच्या दुःखांपासून मुक्त आहे. 🌟

ऊर्मिला देवी दासी या श्रील प्रभुादांच्या वरिष्ठ शिष्या आहेत. त्यांनी लहान मुलांसाठी अनेक आध्यात्मिक पुस्तके लिहिली आहेत.

हरे कृष्ण हरे कृष्ण कृष्ण कृष्ण हरे हरे।
हरे राम हरे राम राम राम हरे हरे॥

शाप नव्हे, आशीर्वद मिळवा

शक्ती आणि बुद्धीने श्रेष्ठ असलो तरी काही पैलू आपल्या सफलतेच्या विरुद्ध ठरु शकतात.

- वंशीबिहारी दास

रामायण आणि महाभारत भारतीय इतिहासातील दोन प्रमुख ग्रंथ आहेत. आशर्चय असे की, या दोन्ही कथांमध्ये अशा भीषण युद्धाचे वर्णन येते जे इतिहासात अद्भुत होते. आणखी एक आशर्चयाची गोष्ट म्हणजे ही दोन्ही युद्धे एका स्त्रीचा अपमान झाल्यामुळे छेडली गेली होती. श्री रामांची पत्नी सीतादेवीचे अपहरण रामायणातील युद्धाचे कारण बनले आणि भरसभेत द्रौपदीला निर्वस्त्र करण्याचा प्रयत्न महाभारताच्या युद्धाचे कारण बनले.

श्रील प्रभुपाद लिहितात, “पतिव्रता स्त्रीचा अपमान केल्याने व्यक्तीचे जीवन संपुष्टात येते. दुर्योधनाचा भाऊ, दुःशासनाने पतिव्रता द्रौपदीचा अपमान केला आणि त्यामुळे त्या दुष्टाला अकाळी मृत्यू आला. हे भगवंतांनी बनविलेले काही कठोर नियम आहेत.”

(श्रीमद्भागवत १.८.५ - तात्पर्य)

याचप्रमाणे श्रीमद्भागवतात (१.१०.२०) श्रील शुकदेव गोस्वामी रावणाविषयी लिहितात,

अंगद तसेच श्री रामचंद्रांच्या इतर योद्ध्यांनी शत्रुपक्षातील हत्ती, सैनिक, घोडे तसेच रथांचा सामना केला आणि त्यांच्यावर मोठमोठे वृक्ष, पर्वतांची शिखरे, गदा यांचा प्रहार करू लागले. अशा प्रकारे श्री रामचंद्रांच्या सैनिकांनी रावणाच्या सैनिकांचा वध केला. सीतादेवी द्वारा शाप मिळालेल्या

दुष्ट रावणाचा पक्ष घेतल्याने त्यांचे सौभाग्य देखील नष्ट झाले.

या श्लोकाच्या तात्पर्यात श्रील प्रभुपाद लिहितात,

श्री रामचंद्रांच्या सेनेत वानरांना भरती करण्यात आले होते. त्यांच्याकडे रावणाच्या महाबलशाली सैन्याशी युद्ध करण्यासाठी उपयुक्त अस्त्र-शस्त्रे नव्हती. रावणाच्या सेनेकडे अत्याधुनिक अस्त्र-शस्त्र होते; मात्र वानरसेना विशाल दगड, पर्वतशिखरे आणि वृक्षांद्वारे युद्ध करीत होते. केवळ श्री राम आणि लक्ष्मणच बाण सोडत होते. परंतु, रावणाचे सैनिक सीतादेवीद्वारा शापित होते. यास्तव वानरसेना केवळ दगड आणि वृक्षांचा प्रहार करून देखील त्यांना युद्धात हरविण्यात यशस्वी ठरले.

आशीर्वाद आणि शापाचा सिद्धान्त

जीवन एक यात्रा आहे. यामध्ये आपण अनेक लोकांना भेटतो आणि विभिन्न परिस्थितींचा सामना करतो. प्रत्येक व्यक्ती आणि परिस्थितींतील आपला व्यवहार आपल्या पुढील जीवनाचा पाया ठरतो. दुष्ट व्यवहार करून देखील आपण त्यांच्या फळांपासून अप्रभावित राहू, असा विचार करणे मूर्खपणाचे लक्षण आहे. भगवंतांची न्यायव्यवस्था इतकी परिपूर्ण आहे की आपल्या प्रत्येक सूक्ष्म कायर्याचे परिणाम देखील आपणास भोगावे लागतील.

कोणत्याही प्राण्याशी व्यवहार करताना आपण सावध असले पाहिजे. आपल्या व्यवहारामुळे त्याला कोणतीही पीडा होऊ नये, याबाबत दक्ष असले पाहिजे. एक दिवस हे संसार-चक्र सोडून जायचे आहे, हे आपण स्मरणात ठेवले पाहिजे. त्यावेळी या जगातील कोणत्याही गोष्टीचा आपल्याशी संबंध नसेल. केवळ एकच गोष्ट ग्रहित ठेवली जाईल, आपण किती जीवांना दुःख आणि किंतीना सुख दिले आहे! दुसऱ्यांना दुःख पोहचविताच

त्याच्या हृदयात आपल्याप्रति उत्पन्न पीडित भावना आपल्या जीवनात नकारात्मक शक्ती संचार करतात. थोडक्यात या भावनांना 'शाप' म्हटले जाते. त्याचप्रमाणे एखाद्याला सुख पोहोचविल्यास त्यांच्या हृदयात निर्माण झालेल्या सुखद भावना आपल्या जीवनात सकारात्मक शक्तीचा संचार करतात. यालाच 'आशीर्वाद' म्हटले जाते. जीवनातील कठीण परिस्थितीमध्ये या सकारात्मक शक्ती अथवा इतरांनी दिलेले आशीर्वाद या परिस्थितींचा सामना करण्यासाठी, मानसिक मनोधैर्य स्थिर ठेवण्यासाठी तसेच योग्य निर्णय घेण्यासाठी सहाय्यक ठरतात. दुसरीकडे, इतरांनी शाप दिलेला मनुष्य दुर्बळ बनतो आणि बाह्यतः तो अत्यंत बुद्धिमान, शक्तिशाली आणि प्रतिभावान जरी दिसत असला तरी अंतत:

भीष्म, द्रोणाचार्य, कर्ण इत्यादी बलाढ्य योद्धा असूनही कौरव पराजित झाले. का? रावण तसेच कौरवांनी जीवनभर आशीर्वादाएवजी शापच गोळा केले होते. चला, रावणाने संचित केलेल्या शापांवर थोडक्यात दृष्टी टाकू.

रावणाला मिळालेले शाप

वाल्मिकी रामायणानुसार रावण आपल्या अनेक शापांचा भार घेऊन फिरत होता. अंतत: हे शापच त्याच्या पतनाचे आणि सर्वनाशाचे कारण बनले.

१. नंदीने दिलेला शाप : एके दिवशी भ्रमण करीत रावण भगवान शंकर आपली पत्नी आणि पार्षदांसमवेत निवास करणाऱ्या पर्वताजवळ पोहोचला. तेथे पोहोचताच त्याचे

वाल्मिकी रामायणानुसार रावण आपल्या अनेक शापांचा भार घेऊन फिरत होता. अंतत: हे शापच त्याच्या पतनाचे आणि सर्वनाशाचे कारण बनले.

तो पराजित होतो.

महाभारतातील कर्णाचे उदाहरण घ्या. कणने कपट करून परशुरामांकडून शस्त्रविद्या शिकली; परंतु परशुरामांनी त्याला शाप दिला की त्याला खरी गरज असेल त्यावेळी तो ही विद्या विसरून जाईल. मग, अशा विद्येचा लाभ तो कोणता? कुरुक्षेत्राच्या युद्धभूमीवर अर्जुनाशी युद्ध करताना कर्ण आपली विद्या विसरून गेला आणि त्यामुळे अर्जुनाच्या हाती त्याला मृत्यू आला. दुसरीकडे, अर्जुनाने सेवेद्वारा आचार्य द्रोणांना प्रसन्न केले. द्रोणाचार्यांनी अर्जुनाला आशीर्वाद दिला की तो विश्वातील सर्वश्रेष्ठ धर्मुद्धर बनेल.

वरील तात्पर्यात श्रील प्रभुपाद याची पुष्टी करतात की, अत्याधुनिक अस्त्रे असून देखील रावणाची सेना पराजित झाली. याबरोबर, महाभारतात कौरवांच्या बाजूने पितामह

पुष्पक विमान (जे त्याच्या भावाने कुबेराकडून हिसकावून आणले होते) स्थिर झाले. तेव्हा तेथे भगवान शंकरांचे वाहन असलेले नंदी बैल पोहोचले. नंदीचे रूप त्याला वानरसदृश वाटल्याने तो त्यांची चेष्टा करून मोठमोठ्याने हसू लागला.

हे पाहून नंदी म्हणाला, “दशानन (रावण) तू मला वानररूपात पाहून माझी अवहेलना करून माझ्यावर हसला आहेस. त्यामुळे तुझ्या कुळाचा नाश करण्यासाठी माझ्याप्रमाणेच पराक्रमी, रूप आणि तेजसंपन्न वानर उत्पन्न होतील. (उत्तरकांड, अध्याय १६)

२. तपस्विनी कन्येचा शाप : त्यानंतर रावण हिमालयातील वनातून भ्रमण करू लागला. तेथे त्याला एक तपस्विनी कन्या दिसली. तिचे रूप-सौंदर्य पाहून रावण कामोत्तेजित झाला. ती कन्या ब्रह्मर्षी कुशध्वज

यांची कन्या, वेदवती होती. भगवान श्री नारायणांना पतीरूपात प्राप्त करण्यासाठी ती कठोर तपस्या करीत होती. रावणाचे कामुक चित्त भगवान श्री नारायणांची स्तुती तिच्या मुखातून ऐकू शकला नाही. तो विमानातून खाली उतरला आणि हाताने त्याने वेदवतीचे केस पकडले. वेदवतीने त्वरित आपल्या

रावणाची अपमानजनक वचने ऐकून महाराज अनरण्य म्हणाले, “निशाचर, युद्धापासून मी माघार घेतली नाही, यात मला समाधान आहे. परंतु, तुझ्या व्यंगपूर्वक वचनानी इक्ष्वाकू कुळाचा अपमान केला आहे. मी तुला शाप देतो की याच इक्ष्वाकू कुळात दशरथनंदन श्री राम प्रकट होतील आणि ते

मदांध झालेल्या रावणाने जीवनभर लोकांना अनेक प्रकारच्या यातना दिल्याने केवळ शापच संचित केले.

हाताचा वार करून रावणाने पकडलेले केस कापून टाकले. जाताना तिने रावणाला शाप दिला, “तुझ्यासारख्या पापीने या वनात येऊन माझा अपमान केला आहे. यास्तव तुझा वध करण्यासाठी मी पुन्हा उत्पन्न होईन.”

पुढील जन्मात वेदवती महाराज जनकांची कन्या, सीतादेवी बनली. या जन्मात तिने भगवान श्री नारायण (श्री राम) यांना पतीरूपात स्वीकारले आणि अंतत: ती रावणाच्या सर्वनाशाचे कारण बनली. (उत्तरकांड, अध्याय १७)

३. महाराज अनरण्यांचा शाप : एकदा अनेक राजांवर विजय प्राप्त करण्यासाठी रावण सर्वत्र भ्रमण करू लागला. रावणाचे सामर्थ्य पाहून अनेक राजांनी बिनाविरोध त्याच्यासमोर पराजय स्वीकार केला. अंतत: रावण इक्ष्वाकू वंशातील राजा, अनरण्य यांच्या अयोध्या नगरीत पोहोचला. अनरण्य महाराजांनी रावणाचे आव्हान स्वीकारले आणि दोन्ही सेनेमध्ये भीषण युद्ध सुरू झाले. परंतु, रावणाच्या सामर्थ्यासमोर महाराज अनरण्यांचे सामर्थ्य क्षीण होऊ लागले. ते पराजित होऊन आपल्या रथावरून खाली पडले. त्यांचा अपमान करीत रावण म्हणाला, “नरेश्वर, तिन्ही लोकांमध्ये असा एकही वीर नाही जो माझ्याशी युद्ध करू शकेल. असे वाटते तुम्ही भोगवासनेत लीन झाल्यामुळे माझ्या पराक्रमाची तुम्हाला कल्पना नव्हती.”

तुझ्या प्राणांचे हरण करतील.” (उत्तरकांड, अध्याय १९)

४. देवकन्या आणि स्त्रियांचे शाप : तदनंतर रावणाने यमलोकात जाऊन यमराजाच्या सेनेला देखील पराजित केले. तेथून परत येताना तो मोळ्या आनंदात होता. परतीच्या मार्गावर त्याने अनेक राजकन्या, क्रुषीकन्यांचे अपहरण करून त्यांना आपल्या विमानात बसविले. शोकाशीमध्ये जळणाऱ्या या कन्यांनी एकत्र मिळून रावणाला शाप दिला, “हा नीच राक्षस युवाकन्यांचे अपहरण करून त्यांच्यावर बलात्कार करतो. म्हणून या दुष्टाच्या मृत्यूसाठी एक स्त्रीच कारणीभूत ठेले.” या सती-साध्वी स्त्रियांनी दिलेला शाप ऐकून आकाशातील देवतांनी दुंदुभी वाजवित फुलांचा वर्षाव केला. अशा प्रकारे पतिव्रता स्त्रियांच्या शापामुळे रावणाची शक्ती नष्ट होत गेली आणि तो निस्तेज झाला. (उत्तरकांड, अध्याय २४)

५. नलकुबेराचा शाप : स्वर्गातून भूतलावर परतल्यावर रावणाने कैलास पर्वतावर आपला तंबू ठोकला. त्या रमणीय ठिकाणी त्याला एक सुंदर अप्सरा दिसली. ती ‘रंभा’ नामक अप्सरा होती. रावण तिचे सौंदर्य पाहून कापोतेजित झाला. त्याने तिचा हात पकडला. रंभा त्याला समजाविष्ण्याचा प्रयत्न करू लागली. ती त्याच्या पुत्रवधूप्रमाणे होती.

कुबेर रावणाचा मोठा भाऊ होता आणि रंभा कुबेरपुत्र, नलकुबेरावर प्रेम करीत होती. त्यावेळी श्रृंगार करून ती नलकुबेरालाच भेटण्यासाठी चालली होती.

परंतु, तिच्या विनवणीला दाद न देता रावणाने तिच्यावर बलात्कार केला. लज्जा आणि भयाने कापत असलेली रंभा कसेबसे नलकुबेराकडून पोहोचून त्याला घडलेली गोष्ट सांगितली. हे ऐकून नलकुबेराचे नेत्र क्रोधाने लालबुंद झाले. त्याने आपल्या हातात जळ घेवून विधिपूर्वक आचमन करीत रावणाला भयंकर शाप दिला, “भद्रे, रावणाने तुझ्यावर बलात्कार करून अतिशय दुष्ट कृत्य केले आहे. यामुळे आजपासून तो कोणत्याही स्त्रीवर बलपूर्वक अत्याचार करू शकणार नाही. जर तसे केले तर त्याच्या मस्तकाचे सात तुकडे होऊन पडतील.”

रावणाचा शाप ऐकून त्याच्या कैदेतील सर्व युवती प्रसन्न झाल्या. (उत्तरकांड, अध्याय २६)

याच कारणास्तव रावण सीतादेवीवर बलपूर्वक अत्याचार करण्यासाठी धजावला नाही.

शापित सभ्यता

अशा प्रकारे मदांध झालेल्या रावणाने जीवनभर लोकांना अनेक प्रकारच्या यातना दिल्याने केवळ शापच संचित केले. गर्विष्ट व्यक्ती गर्वने आंधळा बनतो. आंधळा व्यक्ती वस्तूना पाहू शकत नसल्याने अंधःकारात राहतो, त्याचप्रमाणे मदांध व्यक्ती स्वतःला महान मानून इतरांना हीन मानू लागतो. या गर्वामुळे आपण इतरांना अनावश्यक मानसिक आणि शारीरिक कष्ट देतो. त्यांची पीडा शापाच्या रूपात जीवनभर आपला पाठलाग करते. बोलून शाप दिल्यावरच तो प्रभावी ठरतो असे नाही, तुम्ही एखाद्याला दुःख पोहोचविल्यास तुम्हाला शाप हा लागतोच. आपल्या व्यवहारामुळे इतरांना मिळालेले सुख-दुःख खरे तर आपल्यासाठी

आशीर्वाद किंवा शाप ठरते.

शाप के बळ आपल्याच नव्हे तर आपल्याशी संबंधीत लोकांच्या दुःखांचे देखील कारण बनते. रावणाला मिळालेला शाप त्यांच्या संपूर्ण वंशाच्या दुःखाचे कारण बनले आणि दुर्योग-दुःशासनाला मिळालेला शाप संपूर्ण कौरव वंशाबरोबर असंख्य सैनिकांच्या विनाशाचे कारण बनले.

रावणाला मिळालेल्या शापामुळे त्याची मती भ्रष्ट झाली आणि त्याने विभीषण, मंदोदरी, कुम्भकर्ण यांच्यासारख्या हितचिंतकांचा सळ्हा स्वीकारू शकला नाही.

विशेषत: निर्बळ आणि आपल्यावर आश्रित लोकांना कधीच कष्ट देऊ नये. त्याच्या हृदयातून निघालेला शाप अतिशय विनाशकारी असतो. पित्याचे आपल्या पुत्रांवर समान प्रेम असते; परंतु त्यापैकी अपंग, निर्बळ असलेल्या मुलावर त्याचे सर्वाधिक प्रेम असते. ते अपेक्षा करतात की त्याच्या समर्थ पुत्रांनी एकत्र येऊन निर्बळ पुत्राचे पोषण करावे, शोषण नव्हे. त्याचप्रमाणे भगवान श्रीकृष्ण सृष्टीतील समस्त जीवांशी समान प्रेम करतात. परंतु, ते शरीर, मन आणि बुद्धीने समर्थ असलेल्या जीवांकडून अपेक्षा करतात की त्यांनी निर्बळ जीवांचे पालनपोषण, रक्षण करावे. श्रील प्रभुपाद सांगतात,

याला दया म्हणतात, अर्थात - आपल्याहून दुर्बळ व्यक्तीप्रति सदृभावना. जसे, पशुपक्षांप्रति आपण दयाभाव ठेवला पाहिजे. त्याचप्रमाणे आपण लहान मुलांप्रति दयाभाव ठेवला पाहिजे. वैदिक निर्देशानुसार समाजात पाच लोकांचे संरक्षण केले जावे - लहान मुले, खिंया, ब्राह्मण, वृद्ध आणि गाई. (प्रवचन, श्रीमद्भागवत १२.२.१)

श्रीमद्भागवताच्या (१०.३.२२) तात्पर्यात श्रील प्रभुपाद लिहितात,

असभ्य व्यक्ती आपल्या इंट्रियतृपीसाठी काहीही करू शकतो. तो लहान मुलांना मारू शकतो, गार्यांना मारू शकतो, ब्राह्मणांना मारू शकतो, वृद्धांना मारू शकतो. त्याच्या मनात

कोणाहीप्रति दयाभाव नसतो. वैदिक संस्कृतीनुसार दोषी असून देखील गाई, खिंया, मुले, वृद्ध आणि ब्राह्मणाला क्षमा केली पाहिजे. परंतु, दुष्ट मनुष्य याचा विचार करीत नाही. सध्या गाई आणि मुलांची हत्या होत आहे. यास्तव वर्तमान सभ्यतेला मानवी सभ्यता म्हटले जाऊ शकत नाही. या शापित सभ्यतेमध्ये कार्य करणारे लोक सर्वजण असभ्य असूच आहेत.

तुम्ही कोणाच्या पक्षात आहात?

रावणाच्या विपरीत श्री रामांनी जीवनभर केवळ आशीर्वाद प्राप्त केले. गुरु वशिष्ठ, पिता दशरथ, सेवक जटायू अथवा बनात भेटलेले अनेक ऋषिगण - या सर्वांनी श्री रामांना भरभरून आशीर्वाद दिले. आपल्या सेवाभावाद्वारे श्री रामांनी सर्वांना प्रसन्न करून

आपल्या खात्यात त्यांचे अनेक आशीर्वाद संचित केले, जे त्यांच्या विजयात निर्णयक सिद्ध झाले. तसे पाहता, श्री राम स्वयं भगवान आहेत, त्यांना कोणत्याही आशीर्वादाची आवश्यकता नाही. परंतु, मनुष्यांसाठी आदर्श स्थापित करण्यासाठी त्यांनी ही शिकवण दिली.

सृष्टी असेपर्यंत रामायण जगप्रसिद्ध राहील. रामायण म्हणजे एक पक्ष श्री रामांचा आणि दुसरा पक्ष रावणाचा. एक पक्ष आशीर्वाद मिळालेला आणि एक पक्ष शाप मिळालेला. या दोन पक्षापैकी कोणत्या पक्षात स्वतःला ठेवायचे, याचा निर्णय आपण घेतला पाहिजे.

वंशीबिहारी दास आपल्या कुटुंबियांसमवेत निंगडी (पुणे) हे राहतात. ते श्रील प्रभुपादांच्या ग्रंथांचे हिंदीमध्ये अनुवाद करतात.

वैष्णव दिनदर्शिका

एप्रिल - मे २०२२

एप्रिल २०२२

बुधवार ६, श्रीपाद रामानुजाचार्य आविर्भाव.

रविवार १०, श्री रामनवमी (दुपारपर्यंत उपवास).

बुधवार १३, कामदा एकादशी; दमनक रोपण द्वादशी.

गुरुवार १४, पारणाची वेळ : ५:५७-१०:१३

शुक्रवार १५, तुळशी-शालीग्राम जलदान आरंभ.

शनिवार १६, श्री बलराम रासयात्रा श्रीकृष्ण वसंत रास; श्री वंशीवदन ठाकूर आविर्भाव; श्री श्यामानंद प्रभू आविर्भाव.

शनिवार २३, श्री अभिराम ठाकूर तिरोभाव.

सोमवार २५, श्रील वृदावनदास ठाकूर तिरोभाव.

मंगळवार २६, वरुथिनी एकादशी.

बुधवार २७, पारणाची वेळ : ०६:४४-१०:०७

शनिवार ३०, श्रील गदाधर पंडीत आविर्भाव.

मे २०२२

मंगळवार ३, अक्षय तृतीया (२१ दिवस चालणारी चंदनयात्रा आरंभ)

शुक्रवार ६, श्रीपाद शंकराचार्य आविर्भाव.

रविवार ८, जाह्नु सप्तमी.

मंगळवार १०, श्रीमती सीतादेवी आविर्भाव; श्रील मधुपंडीत तिरोभाव; श्रीमती जाह्नवा देवी आविर्भाव.

संतवाणी तुका म्हणे...

- वृद्धावन दाम

आता तरी पुढे हाचि उपदेश।
नका करू नाश आयुष्याचा॥१॥
सकळांच्या पाया माझे दंडवत।
आपुलाले चित्र शुद्ध करा॥२॥
हित ते करावे देवाचे चिंतन।
करोनिया मन एकविध।
तुका म्हणजे लाभ होय तो व्यापार।
करा काय फार शिकवावे॥४॥

अर्थ : माझा सर्वांना हाच उपदेश आहे, “आपल्या आयुष्याचा नाश करू नका. सर्वांच्या पायावर नप्रपणे मस्तक ठेवून मी विनंती करीत आहे. सर्वांनी आपले चित्र शुद्ध करून भगवान श्रीकृष्णांची भक्ती करावी. एकाग्रचित्ताने मन शुद्ध करून भगवान श्रीकृष्णांचे नामस्मरण करण्यातच मनुष्य जन्माचे हित आहे. आता तुम्हाला फार काय ते शिकवावे? ज्यामध्ये मनुष्य जन्माचे हित आहे, असा व्यापार तुम्ही करा.

तात्पर्य : वैष्णव हा परदुःखदुःखी असतो. अर्थात, त्याला अज्ञानात जगत असलेल्या सामान्य लोकांविषयी काळजी वाटते. पण, ही काळजी त्यांच्या सद्यस्थितीबद्दल नसून ते जगत असलेल्या जीवनाच्या परिणामाची आहे.

सामान्य लोक आपल्या दैनंदिन जीवनातील शिक्षण, नोकरी, व्यावसाय, कौटुंबिक जीवन, मित्र-नातेवाईक, बँकेत धन-संपत्ती जमा करणे...इत्यादी कार्यामध्ये इतके व्यस्त असतात की त्यांना आपल्या पुढील जन्माबाबत कोणतीच कल्पना नसते.

काहीजण तर पुढील जन्मात
मिळणाऱ्या परिणामांची कल्पना

नसल्याने अनैतिक, भ्रष्ट मार्गाने व्यवहार करतात. काहीजण परिणामांची चिंता न करता अड्वाहासाने आपले दैनंदिन व्यवहार करीत असतात. अज्ञानी लोकांना आपला अमूल्य मनुष्य जन्म वाया चालला आहे, याचे भानही नसते.

आपले जीवन हे नाण्याच्या दोन बाजूसारखे आहे. समोरची बाजू आपल्या डोळ्यांनी दिसते आणि त्यालाच सर्व काही मानून लोक अज्ञानामध्ये जगतात. जे काही आपण करीत आहेत त्याचे परिणाम गीता-भागवतासारखे पवित्र ग्रंथ आणि वैष्णव साधुसंत आपल्याला दाखवून देतात, त्याबाबत सचेत करतात. म्हणून साधुसंत आपल्याला वारंवार मनुष्य जन्म वाया न घालविण्याची आठवण करून देतात.

श्रीमद्भागवतात (५.५.१) सांगितले आहे,

नायं देहो देभाजां नूलोके
कष्टान् कामानहर्ते विड्भुजां ये।
तपो दिव्यं पुत्रका येन सत्त्वं
शुद्धयेद्यस्माद् ब्रह्मसौख्यं त्वनन्तम्॥

या श्लोकात भगवान क्रष्णभद्रे आपल्या पुत्रांना सांगतात, ‘प्रिय पुत्रांनो, शरीरधारी जीवात्यांपैकी मनुष्य शरीर प्राप्त झालेल्या जीवांनी केवळ इंद्रियतृप्तीसाठी दिवस-रात्र काबाडकष्ट करू नये, जे विष्ट खाणाच्या पशुंना देखील उपलब्ध आहेत. तर व्यक्तीने भगवद्भक्ती प्राप्त करण्यासाठी दिव्य तप करावे. अशा कार्यामुळे अंतःकरण शुद्ध होऊन व्यक्ती

महान आध्यात्मिक सुखाचा (ब्रह्मसौख्य) अनुभव करू शकतो.”

मनुष्याने पशुप्रमाणे केवळ आहार, निद्रा, भय आणि मैथुनामागे वेळ न दवडता त्याने जन्म, मृत्यू, जरा आणि व्यार्थीनी युक्त या भौतिक जगातून मुक्त होऊन भगवद्प्राप्तीसाठी प्रयत्न करावेत.

सकळांच्या पाया माझे दंडवत। असे सांगण्यामध्ये तुकाराम महाराजांच्या अंतःकरणातील तळमळ दिसून येते. बद्द जीवांना भगवान श्रीकृष्णांच्या सान्निध्यात आणणे, हीच एकमेव वैष्णवांची इच्छा असते. भगवन्नामाचा निरंतर जप-कीर्तन करून व्यक्ती निश्चितपणे भगवद्प्राप्ती करू शकतो. यामध्येच मनुष्य जीवनाचे हित आहे. हा जप कसा करावा, हे देखील या अभंगात सांगितले आहे. **करोनिया मन एकविध।** अर्थात, ‘एकाग्र चित्ताने जप करावा.’ यासाठी भल्या पहाटे ब्रह्ममुहूर्ताला उटून जप करणे हे सर्वोत्कृष्ट आहे. सकाळी सात्किक वातावरण असते. तसेच त्यावेळी शरीर, मन देखील ताजे, प्रसन्न असते. मनात विचार कमी असतात. बाहेरून विचलित करणारी साधने देखील कमी असतात. अशा वेळी **करोनिया मन एकविध।** असा जप करणे शक्य होते.

शेवटी लाभ होय तो व्यापार। असे म्हटले आहे. पण, यात व्यापार कुठे आहे? ज्याप्रमाणे व्यापारी कमीत कमी भांडवल गुंतवून अधिकाधिक लाभ मिळविण्याचा प्रयत्न करतो, त्याप्रमाणे आपण कमीत कमी गुंतवणूक करून (केवळ भगवन्नामाचा जप करून) सर्व दुःखांतून कायमचे मुक्त होण्याचा महदलाभ प्राप्त करून घेऊ शकतो. यासाठी

केवळ दृढविश्वास आणि दृढनिश्चय असावा. म्हणून शेवटी तुकाराम महाराज म्हणत आहेत, **फार काय शिकवावे।** अर्थात, गीता-भागवतासहित सर्व वैदिक शास्त्रांचा सार आहे, हरिनामाचा जप आणि कीर्तन. श्रीमद्भगवतात (१२.३.५२) सांगितल्याप्रमाणे,

कृते यद्युयायतो विष्णुं त्रेतायां यजतो मखैः/ द्वापरे परिचर्यायां कलौ तद्वरिकीर्तनात्॥

“सत्ययुगात भगवान श्री विष्णुवर ध्यान करून, त्रेतायुगात मोठमोठे यज्ञ संपन्न करून आणि द्वापार युगात अर्चाविग्रहांची सेवा करून जे लाभ प्राप्त होतात ते कलियुगातमध्ये केवळ हरे कृष्ण महामंत्राचा जप, कीर्तन केल्याने सहजपणे प्राप्त होतात.”

वरील श्लोकात सांगितल्याप्रमाणे ध्यान करणे, यज्ञ करणे, पुजाअर्चा करणे हे कलियुगासाठी भगवद्प्राप्तीचे मार्ग म्हणून सांगितलेले नाहीत. कलियुगासाठी अत्यंत साधी, सोपी मात्र अत्यंत प्रभावशाली पद्धत सांगितली आहे - ती म्हणजे, पवित्र भगवन्नामाचा जप आणि कीर्तन.

हरे कृष्ण हरे कृष्ण कृष्ण कृष्ण हरे हरे/ हरे राम हरे राम राम हरे हरे॥

या महामंत्राचा जप करण्यासाठी कोणताही खर्च येत नाही. त्यामुळे विश्वातील प्रत्येक व्यक्ती याचा जप करून जीवनाची परमावधी प्राप्त करू शकतो. तो अत्यंत मौल्यवान अशा कृष्णप्रेमाची प्राप्ती करू शकतो. यासारखी सवलत कुठे मिळणार, याचा व्यवहार म्हणून तरी विचार करावा. ●

● ● ●

(पान क्र. २३ वरून)

समाजाला दूध उपलब्ध करून देईल आणि अशा दुग्धाहाराने लोक व्याधिमुक्त होतील. आम्ही कधीच कापडगिरण्या अथवा कारखाने निर्माण करणार नाही.

यदुवर दास : श्रील प्रभुपाद, कला विभाग हा कोणत्या वर्गामध्ये मोडतो? सध्याच्या आधुनिक युगात कलावंत आणि संगीतकार यांना तत्त्वज्ञानी म्हणून मानण्यात येते.

श्रील प्रभुपाद : नाही, एखादा कलाकार हा कामगाराप्रमाणे आहे. सध्या महाविद्यालये आणि विद्यापीठे ही कला आणि कारागिरीवर जास्त जोर देत आहे. म्हणून संपूर्ण लोकसंख्या कामगारांनी भरलेली आहे. खन्या तत्त्वज्ञानी लोकांचा, बुद्धिमत्तेचा समाजामध्ये अभावच आहे आणि हीच मुख्य अडचण आहे. प्रत्येकाला जास्तीत जास्त वेतन मिळविण्याचे आकर्षण आहे. ते तथाकथित तांत्रिक किंवा वैज्ञानिक शिक्षण प्राप्त करतात आणि एखाद्या साध्या कारखान्यामध्ये च काम करू लागतात. पण, ते शेतामध्ये धान्योत्पादन करण्यासाठी कष्ट करू इच्छित नाही. अशा लोकांना तत्त्वज्ञानी म्हणता येणार नाही. जो परम सत्याचा शोध घेत असतो, तोच खरा तत्त्वज्ञानी आहे.

तुमच्या पाश्चिमात्य देशातील मूर्ख लोक हे संभोग ज्ञानावर मोठमोठी पुस्तके लिहितात. त्याचे कुआंनाही ज्ञान असते. असल्या तत्त्वज्ञानाची स्तुती मूर्खच करू शकतात. आम्ही असे करू शकत नाही. जो परम सत्याच्या शोधात आहे, तोच खरा तत्त्वज्ञानी आहे. हा मूर्ख ‘फ्ल्युड’ जो संभोग कसा करावा, याबद्दल विश्लेषण करतो, तो तत्त्वज्ञानी थोडाच आहे. पाश्चिमात्य देशातील लोक अत्यंत हीन दर्जाचे झाले आहे आणि ‘फ्ल्युड’ हा त्यांचा मान्यताप्राप्त तत्त्वज्ञानी झाला आहे. ‘लांडगा वनामध्ये राजा बनू इच्छितो, इतकेच.’

या पाश्चिमात्य तथाकथित तत्त्वज्ञानामध्ये काय ज्ञान भरले आहे? संपूर्ण पाश्चिमात्य जग हे औद्योगिरीकरण आणि पैशाच्या मागे लागले आहे. “खा, प्या आणि मजा करा.” बाई आणि बाटली, हेच लोकांना माहीत आहे. ही अतिशय खालच्या दर्जाची संस्कृती आहे. त्यांना सुधारण्याचा हा

पहिलावहिलाच प्रयत्न आहे. मी कटू शब्द वापरीत आहे म्हणून वाईट वाटून घेऊ नका; पण ही वस्तुस्थिती आहे. ते द्वीपाद पशू आहे. वैदिक संस्कृतीप्रमाणे ते म्लेच्छ, टाकाऊ लोक आहेत; पण त्यांचा उद्धार होणे शक्य आहे. ज्याप्रमाणे, माझ्या अनुयायांचा उद्धार झाला त्याप्रमाणे त्यांचाही उद्धार होऊ शकतो. जरी तुम्ही हीन परिस्थितीतून आला आहात तरी योग्य प्रशिक्षणाद्वारे तुम्ही ब्राह्मणपेक्षाही श्रेष्ठ व्हाल. येथे सर्वांनाच प्रवेश आहे. पण, दुर्दैवाने हे मूर्ख लोक या दुर्मिळ संधीचा उपयोग करीत नाहीत. जेव्हा तुम्ही अवैध स्थीरंग निषिद्ध, मांसाहार निषिद्ध म्हणता, तेव्हा ते क्रोधित होतात. मूर्ख, लुचे आणि दुर्दैवी! जर तुम्ही त्यांना चांगले उत्तम उच्च शिक्षण दिले तर ते लगेच क्रोधी बनतात. जर तुम्ही सापाला केळ आणि दूध दिले तर त्याच्यामधील विषाच्या प्रमाणात वाढ होते. अशी त्यांची रीत आहे. पण कसेतरी श्रीकृष्णांच्या कृपेने तुम्ही प्रशिक्षित होत आहात. तुम्ही प्रशिक्षित होऊन पाश्चिमात्य संस्कृतीचा, मुख्यत्वे अमेरिकेचा पूर्णपणे कायापालट कराल. मग नवीन अध्यायाचा आरंभ होऊ शकेल. हाच आपला मुख्य कार्यक्रम आहे. म्हणून कृष्णभावनाभावित महाविद्यालयांची गरज आहे. ●

हे कृष्ण
 हे कृष्ण
 कृष्ण कृष्ण
 हे हे।
 हे राम
 हे राम
 राम राम
 हे हे॥

रामायण : त्यागाची शिकवण देणारा ग्रंथ

भगवद्गीतेत (१८.५) भगवान श्रीकृष्ण एक महत्वपूर्ण शिकवण देतात : प्रत्येक व्यक्तिला तीन कार्ये अवश्य केली पाहिजेत – यज्ञ, दान आणि तप. या कार्याचे महत्व समजाकून सांगताना ते म्हणतात की व्यक्तिने कोणत्याही स्थितीत या तीन कार्याचा त्याग करू नये, कारण ही कार्ये महात्मेजनांना देखील पावन करणारी आहेत.

यज्ञ अनेक प्रकारचे असतात; परंतु भगवान श्री विष्णूच्या प्रसन्नतेसाठी केलेला यज्ञ हा सर्वश्रेष्ठ आहे. यज्ञामध्ये आहुती देणे हे एक महत्वपूर्ण अंग आहे. भगवान श्री विष्णू किंवा श्रीकृष्णांच्या सेवेत व्यक्तिगत लाभ-हानी, मान-सम्मान, सुख-दुःखाची अपेक्षा न करणे, ही या यज्ञातील आहुती आहे. महाभारताच्या युद्धात अर्जुनाने श्रीकृष्णांच्या प्रसन्नतेकरिता व्यक्तिगत सुख-दुःखाची आहुती देऊन यज्ञ केला.

दान देखील अनेक प्रकारचे असतात; परंतु परोपकार किंवा इतरांच्या लाभार्थ केलेले कार्य सर्वोच्च दान आहे. भुकेलेल्यांना भोजन देणे, बेघराला घर देणे, दिव्यांगांना सहाय्यता करणे इत्यादी अनेक प्रकारची दानकार्ये आहेत. मात्र, सर्वश्रेष्ठ दान म्हणजे कृष्णभक्तीचे ज्ञान प्रदान करणे, कारण हे दान प्राप्त करून व्यक्ती या भौतिक जगातील जन्म-मृत्यूच्या चक्रातून कायमस्वरूपी मुक्त होऊ शकतो.

तपस्या देखील अनेक प्रकारची आहे. तप म्हणजे स्वेच्छेने कठीण परिस्थिती स्वीकारणे. भले एखादा राजकारणी राजनैतिक कारणांसाठी अनेक दिवस उपवास करेल, सिद्धी प्राप्त करण्यासाठी योगी हिमालयात राहून केवळ कंदमुळे खाऊन उदरनिर्वाह करेल किंवा एखादा आजीवन ब्रह्मचर्याचे व्रत घेर्वैल; मात्र, आत्म्याचे शुद्धीकरण हा तपस्येचा मूळ उद्देश आहे.

सध्याच्या घार्इगडबडीच्या जीवनात आपल्याकडे यज्ञ, दान किंवा तप करण्यासाठी वेळ देखील नाही. परिणामतः भगवान श्रीकृष्णांनी या तिन्ही गोर्टीना अंतर्भुत करणारे एक कार्य सांगितले आहे, ते म्हणजे ‘हरिनाम संकीर्तन.’

यज्ञसंकीर्तन प्रायः यजन्ते हि सुमेधसः । श्रीमद्भागवत (११.५.३२) श्री चैतन्य महाप्रभूच्या अनुयायांचे वर्णन करताना सांगते की असे ‘सुमेधस’ (बुद्धिमान) लोक संकीर्तन यज्ञाद्वारे श्री चैतन्य महाप्रभूची पूजा करतील. गीतेत (१०.२५) भगवान श्रीकृष्ण सांगतात, यज्ञाना जपयज्ञोस्मि – “सर्व प्रकारच्या यज्ञांमध्ये जप यज्ञ मी आहे.” सध्याच्या काळात पूर्वीसारखे मोठमोठे यज्ञ करणे शक्य नाही, पण व्यक्ती कोणत्याही वेळी, कोणत्याही स्थितीत हरिनामाचा जप करून अत्यंत सहजपणे सर्वोच्च यज्ञ संपादन करू शकतो. श्रील प्रभुपाद एका प्रवचनात सांगतात,

“कोणीही कीर्तन करू शकतो. हे करण्यासाठी कोणतेही पूर्व प्रशिक्षण घेण्याची आवश्यकता नाही. आम्ही जेव्हा येथे संकीर्तन सुरू केले तेव्हा तुम्ही त्वरित आमच्याबरोबर टाळी वाजवत नृत्य करू लागलात. तेव्हा या संकीर्तनासाठी कोणताही नियम नाही. हा अत्यंत सोपा विधी आहे. रस्त्यावरून चालताना आपण जप करू शकता, बसमधून प्रवास करताना जप करू शकता आणि हातात काही काम असतानाही मुखावाटे हरिनामाचा जप, कीर्तन करू शकता. यामध्ये आपले कोणतेही नुकसान नाही. यासाठी कोणताही खर्च करावा लागत नाही, मात्र त्याचा लाभ अतिशय महान आहे. मग, तुम्ही याचा स्वीकार का करीत नाही? एकदा करून तरी पाहा! हेच आमचे आपणासर्वांना निवेदन आहे.” (माँट्रियत, १५ जून १९६८)

त्याचप्रमाणे कृष्णभावना हे सर्वश्रेष्ठ दान आहे. हे असे दान आहे ज्याची आज जगातील सर्वाधिक धनी लोकांना देखील गरज आहे. एखाद्याकडे आधीपासून हे ज्ञान असेल तर त्याने पुनःपुन्हा हे दान प्राप्त करून आपले जीवन धन्य करावे. अंततः सर्वश्रेष्ठ तपस्या म्हणजे ज्याद्वारे आपण श्रीकृष्णांना प्रसन्न करू शकतो. सर्वसामान्य लोक भौतिक सिद्धी, प्रसिद्धी, प्रतिष्ठा, आरोग्य, धन इत्यादी प्राप्त करण्यासाठी निरनिराळे तप करतात; पण त्यांची ही तपस्या त्यांना भौतिक जगाच्या कचाट्यातून मुक्त करू शकत नाही.

यास्तव, केवळ भगवान श्रीकृष्णांची प्रसन्नता, हाच या तिन्ही कार्याचा उद्देश असला पाहिजे. भगवद्गीतेत (९.२७) श्रीकृष्ण सांगतात, “हे कौंतेया! तू जे जे कर्म करतोस, जे जे खातोस, जे जे हवन करतोस किंवा दान देतोस आणि तू जे तप करतोस, ते सर्व तू मला अर्पण कर.”

आणि, हे सर्व अर्पण करण्याचा सोपा मार्ग म्हणजे हरिनाम संकीर्तन.

श्री चैतन्य महाप्रभूचे प्रमुख अनुयायी असलेले श्रील हरिदास ठाकूर हे ‘नामाचार्य’ म्हणून ओळखले जातात. हरिनामाप्रति त्यांची निष्ठा अद्भुत होती. एकदा त्यांचे गुणगान करताना महाप्रभू सांगतात,

क्षणे क्षणे कर तुमि सर्वतीर्थे स्नान।

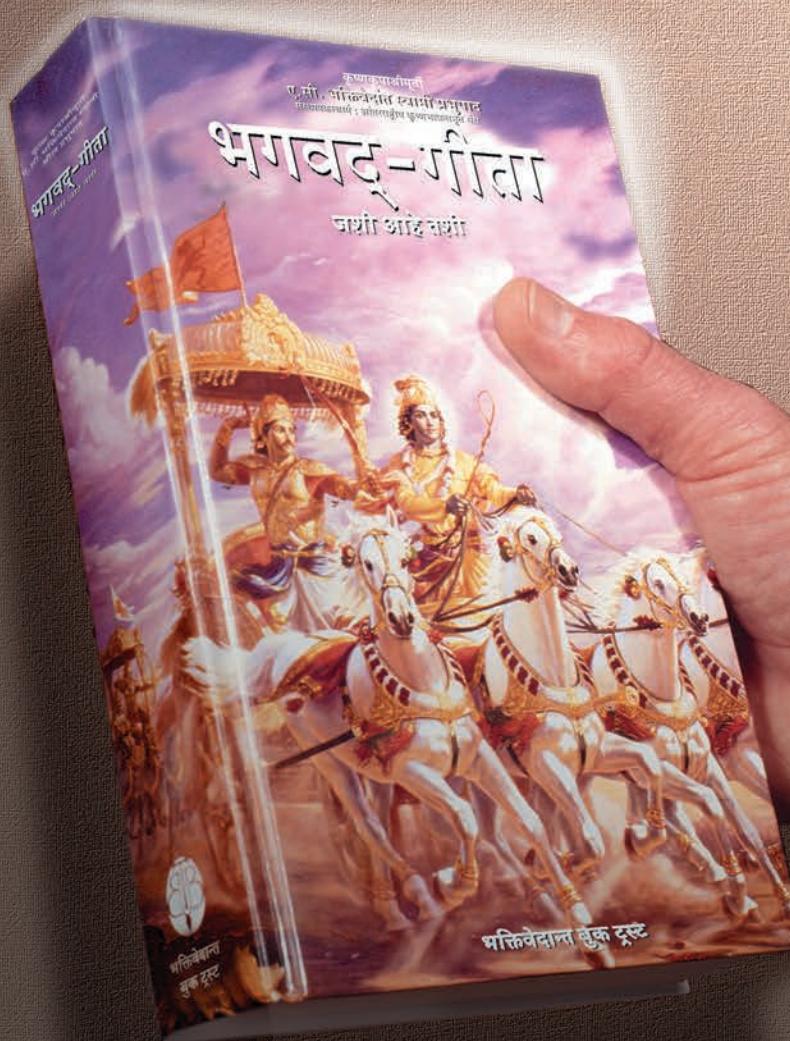
क्षणे क्षणे कर तुमि यज्ञ-तपो-दान ॥

“हे हरिदास, (हरिनाम संकीर्तनाप्रति प्रगाढ निष्ठा असल्याने) तू प्रतिक्षण समस्त पवित्र तीर्थस्थळांमध्ये स्नान करीत आहेस आणि प्रतिक्षण तू यज्ञ, तप आणि दान करीत आहेस.” (चैतन्य चरितामृत, मध्य ११.१९०)

अतिथी संपादकीय - वंशीविहारी दास

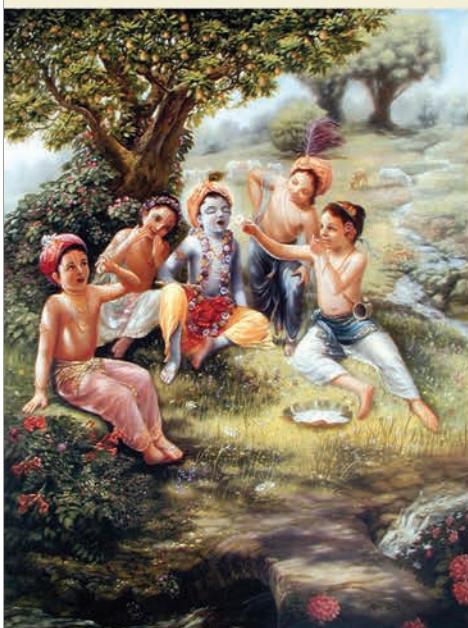
एकं शास्त्रं देवकीपुत्रगीतम् ।

अखिल विश्वाकरिता भगवद्गीता हे एकच शास्त्र असावे.

भक्तिवेदान्त बुक ट्रस्ट

कृष्णकृपाश्रीमूर्ती श्री श्रीमद् ए.सी. भक्तिवेदान्त स्वामी प्रभुपादांची ही भगवद्गीता, मूळ श्लोक, शब्दार्थ, भाषांतर आणि संपूर्ण तात्पर्यासह इंग्रजी, जर्मन, रशियन, स्पॅनिश, फ्रेंच, डच, चिनी, जपानी, बंगाली, गुजराथी, हिंदी अशा ८० हून अधिक भाषांमधून अनुवादित, अमेरिकेतील ९० टक्क्याहून अधिक विश्वविद्यालयात पाठ्यक्रमात निर्धारित आहे. आतापर्यंत ६,००,००,००० हून अधिक प्रती प्रकाशित, देश विदेशातील सुप्रसिद्ध विद्वानांद्वारे प्रशंसित, सोला बहुरंगी विशेष चित्रांसहीत आता मराठी वाचकांना सादर केली जात आहे.

मनुष्य जीवनातील सर्वोत्तम उद्दिष्टांपर्यंत पोहोचण्यासाठी 'जाऊ देवाचिया गावा' हे मासिक आपली मदत करते.

ते आपल्याला भगवान श्रीकृष्णांचे नियमितपणे स्मरण करून देते. या भौतिक जगाच्या पलिकडील आध्यात्मिक जगतात जाण्याच्या यात्रेमध्येही ते आपल्याला मोलाचे सहकार्य करते.

प्रत्येक अंकात आपल्या मनाला कृष्णभावनेने ओतप्रोत करण्यासाठी अनेक सुंदर लेख प्रकाशित होतात.

'जाऊ देवाचिया गावा' हे मासिक मन आणि आत्म्याला स्फुर्ती, प्रफुल्लता आणि दिव्य आनंद प्रदान करते. भगवान श्रीकृष्णांच्या भक्तांसाठी तसेच हरे कृष्ण संस्थेच्या संपर्कातील लोकांसाठी हे मासिक विचार, तत्त्वज्ञान आणि साक्षात्कारांचा एक खजिनाच आहे.

**'जाऊ देवाचिया गावा'चे
सदस्य बना.
'जाऊ देवाचिया गावा'चे
वाचन करा.
आणि,
देवाचिया गावाला परत जा.**

आजच सदस्य बनण्यासाठी
कृपया संपर्क साधा – ९३७२६३१२७४